

KRYSTYNA EWICH

badacz niezależny, Katowice–Warszawa

<https://orcid.org/0009-0007-2712-722X>

DRZWI GŁÓWNE WEJŚCIOWE KATEDRY CHRYSTUSA KRÓLA W KATOWICACH. ANALIZA IKONOGRAFII ORAZ ZNACZENIA OBIEKTU W KONTEKŚCIE TEOLOGICZNO-LITURGICZNYM

MAIN ENTRANCE DOORS OF THE CATHEDRAL
OF CHRIST THE KING IN KATOWICE.

ANALYSIS OF THE ICONOGRAPHY AND SIGNIFICANCE OF THE
BUILDING IN A THEOLOGICAL AND LITURGICAL CONTEXT

ABSTRACT

Od początku chrześcijaństwa przybliżanie wiary odbywało się w codzienności chrześcijan przy użyciu ówczesnych sposobów komunikowania się – języka, gestów i nadawania znaczenia symbolicznego znanym im przedmiotom. W ten sposób ludzie odkrywali, że są zaproszeni do przeżywania bliskości z Bogiem w każdej sytuacji życia, zarówno osobiście, jak i wspólnotowo w liturgii. Drzwi wejściowe kościołów zyskały chrześcijańskie znaczenie i funkcję liturgiczną w celebracji sakramentów.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie symbolicznej i liturgicznej funkcji drzwi wejściowych kościoła na przykładzie głównych drzwi Archikatedry Chrystusa Króla w Katowicach, poświęconych 22 listopada 1975 r. Zastosowano analizę rytualną, ikonograficzną oraz interpretację ikonologiczną rozszerzoną o perspektywę teologiczną i liturgiczną, poprzedzone zarysem kontekstu historycznego i teologicznego. Wykazano, że drzwi wejściowe katedry pełnią funkcję wizualnej katechezy, integrującej treści teologiczne

Since the beginning of Christianity, the communication of the faith has taken place within the everyday life of believers, using the means of communication available at the time: language, gestures and objects meaningful in daily life. In this way, Christians discovered that they are invited to experience closeness with God in every situation of life, both personally and communally in the liturgy. Entrance doors – in the case of churches – have acquired Christian meaning and a liturgical function in sacramental celebration.

The aim of this article is to present the symbolic and liturgical function of church entrance doors, based on the example of the main doors of the Archcathedral of Christ the King in Katowice, consecrated on 22 November 1975. The study employs ritual and iconographic analysis, as well as iconological interpretation enriched by a theological and liturgical perspectives, preceded by an outline of the historical and theological context.

The results indicate that the cathedral's entrance doors serve as a form of visual catechesis,

z doświadczeniem liturgicznym wiernych, a ich symbolika pozwala nam odczytać wrażliwość religijną i tożsamość śląskich katolików z okresu ich powstawania oraz posiada potencjał mistagogiczny, aktualny również dla współczesnych odbiorców.

integrating theological content with the liturgical experience of the faithful. The conclusions show that their symbolism allows us to discern the religious sensibility and identity of Silesian Catholics during the process of their formation and also possesses a mystagogical potential that remains relevant for contemporary recipients.

Wprowadzenie

Od początku chrześcijaństwa przybliżanie wiary odbywało się w codzienności chrześcijan przy użyciu języka, gestów i przedmiotów znanych z życia codziennego. Jednym z nich były drzwi, którym nadano nowe, symboliczne, a zarazem chrześcijańskie znaczenie, przez co włączono je do liturgii i obrzędów sprawowanych w kościołach. Stały się także miejscem prezentacji treści religijnych przez umieszczanie na nich płaskorzeźbionych przedstawień, nieraz wyróżniających się walorami artystycznymi. Drzwi stanowią znak przejścia, próg wprowadzający w doświadczenie misterium wiary oraz symboliczne zaproszenie do wejścia w relację z Chrystusem, który sam określa siebie jako „bramę” (por. J 10,7).

W tę długą tradycję wpisują się również główne drzwi wejściowe Archikatedry Chrystusa Króla w Katowicach poświęcone w 1975 r., będące tematem niniejszego artykułu. Analiza dostępnych źródeł ukazuje bogatą literaturę dotyczącą powstawania samej archikatedry i wyposażenia jej wnętrza. Liczne wzmianki na temat głównych drzwi tej świątyni niemal zawsze są tylko częścią tych opisów lub pojawiają się w kontekście twórczości projektanta kościoła¹. Stoi to w kontraście do rozbudowanej literatury dotyczącej drzwi innych katedr w Polsce od średniowiecza do XIX w. Można również znaleźć opracowania dotyczące współczesnych drzwi innych katedr w Polsce, tj. powstałych od XX w.² W wyniku

¹ W wielu pozycjach podane są podstawowe informacje dot. okresu i ogólnego opisu powstania drzwi katowickiej archikatedry. Najpełniejsze opracowania można znaleźć w: H. Pyka, *Katedra katowicka i jej wnętrze*, w: *Ziemia Śląska*, t. 5, red. L. Szaraniec, Katowice 2001, s. 151-194; W. Cudzych, *O życiu i twórczości śląskiego rzeźbiarza Jerzego Egona Kwiatkowskiego (1928-2005)*, Katowice 2023, s. 40-41 oraz *Katedra Chrystusa Króla w Katowicach*, red. S. Puchała, A. Liskowacka, Katowice 2000.

² Oprócz opracowań dotyczących poszczególnych najbardziej znanych drzwi polskich katedr takich jak Drzwi Gnieźnieńskie i Drzwi Płockie, można odnaleźć kompleksowe opracowanie znaczenia drzwi kościołów wykonanych z brązu w XX i XXI wieku na przykładzie współczesnych twórców: G. Ryba, *Na granicy przestrzeni: drzwi z brązu w biografii artystycznej twórcy: Chromy. Zemla. Mitoraj*, Rzeszów 2019 oraz opracowania zawierające analizę drzwi katedr np. w Gnieźnie, we Włocławku, we Wrocławiu, Opolu, Poznaniu, por. *Drzwi Gnieźnieńskie*, t. 1, red. M. Walicki, Wrocław 1956; *Drzwi katedry wrocławskiej*, red. K. Graczyk, Włocławek 2004; F. Szewczyk, *Drzwi wrocławskiej katedry*, „Nowe Życie” 10 (2015), s. 37-39. W. Lipka, *Brązowe drzwi katedry opolskiej*, „Liturgia Sacra” 12/1 (2006), s. 113-122; G. Ryba, *Interpretacja jako inspiracja? Dekoracja drzwi do kruchty katedry poznańskiej*, „Artium Quaestiones” 26 (2015), s. 171-193 oraz inne podane w przypisach 76 i 77.

przeprowadzonej kwerendy bibliograficznej stwierdzono także, że nie istnieje odrębne, monograficzne studium wspomnianych drzwi, które ujmowałoby je całościowo i interpretowało w kluczu teologiczno-liturgicznym. Niniejszy artykuł podejmuje próbę wypełnienia tej luki przez interdyscyplinarną analizę wskazanego obiektu jako dzieła sztuki o określonym kontekście historycznym i ikonograficznym, a także jako elementu liturgii, który przez rytualną treść prowadzi ku głębszemu zrozumieniu misterium chrześcijańskiego, wpisując się w szeroki nurt mistagogiki³. Opracowanie ma na celu ukazanie treści chrześcijańskiego zaproszenia wyrażonego w symbolice rytualnej liturgicznego użycia drzwi i symbolice ikonograficznej drzwi katowickiej archikatedry, aby sprawdzić, co mówią o tożsamości Ślązaków katolików w XX w. oraz czy posiadają mistagogiczny potencjał dla współczesnych mieszkańców Śląska.

Autorka, korzystając z metodologii historii sztuki (stosując analizę formalną, ikonograficzną i kontekstualną drzwi jako dzieła rzeźbiarskiego i elementu architektonicznego), rozszerza ją o perspektywę teologii i liturgii, odczytując poszczególne motywy, kompozycje i relacje przestrzenne – wychodzące poza obszar wnętrza kościoła – jako znaki, które mogą prowadzić ku doświadczeniu misterium wiary.

W pierwszej kolejności skupiono się na znaczeniu drzwi w kontekście rytualnym na przestrzeni wieków. Następnie nakreślono kontekst historyczny, mający znaczący wpływ na ich ostateczną formę i treść. Przeprowadzono także analizę zastosowanych środków wyrazu oraz ikonografii, by osiągnąć głębsze zrozumienie treści i umieszczenie dzieła w kontekście losów Śląska i Polski. Badanie obejmuje także interpretację poszerzoną o perspektywę liturgiczną i teologiczną, aby uzyskać odpowiedź na pytania o potencjał analizowanych drzwi: czy istnieje możliwość przekroczenia ich tradycyjnego postrzegania jako elementu oddzielającego sferę *sacrum* od *profanum*?; czy treści wychodzące poza obszar wnętrza kościoła, a umieszczone na wrotach świątyni, mogą być zaproszeniem (w przypadku tego artefaktu, skierowanym do mieszkańców Śląska) do wejścia w misterium wiary chrześcijańskiej?

---

³ Pojęcie mistagogii wyjaśniono w: B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 938-944. Znane było we wczesnym chrześcijaństwie. Wraz z powrotem do źródeł patrystycznych, odnową liturgiczną i uświadomieniem roli katechezy po Soborze Watykańskim II powstało wiele wartościowych opracowań na temat katechez mistagogicznych ojców Kościoła (szczególnie św. Jana Chryzostoma, św. Cyryla Aleksandryjskiego czy św. Ambrożego) oraz pozycji naukowych na temat współczesnego zastosowania mistagogii, np.: *Mistagogia a duchowość*, red. A. Żądło, Katowice 2024; R. Buchta, *Mistagogia w polskiej refleksji i praktyce katechetyczno-duszpasterskiej po II Soborze Watykańskim*, Katowice 2017; K. Porosło, *Mistagogia liturgiczna i nowa ewangelizacja*, „Roczniki Teologiczne” LXVIII (2021), s. 95-111; B. Nadolski, *Mistagogia jako metoda w liturgii*, „Collectanea Theologica” 65/3 (1995), s. 101-112; R. Hajduk, *Mistagogia – chrześcijańska majeutyka*, „Forum Teologiczne” XII (2011), s. 107-119.

1. Historyczny kontekst liturgicznego użycia drzwi kościelnych⁴

Antropologiczne znaczenie drzwi, które są łącznikiem i granicą (przestrzenią liminalną⁵) między różnymi sferami życia⁶, ma również zastosowanie w liturgii. Drzwi kościoła oznaczają przejście i wejście, przekraczając próg są punktem styku, pomostem i rozróżnieniem pomiędzy intymnością a światem zewnętrznym, *sacrum* i *profanum*, między tymi aspektami życia, którymi kierują wyłącznie praca natury a rzeczywistością przenikniętą nadprzyrodzoną łaską⁷.

Ostium, porta, valvae, fores, janua – bogactwo łacińskich określeń bramy, drzwi świadczy o ich ważnej roli w życiu społecznym⁸. Ich sens w sztuce chrześcijańskiej wywodzi się z biblijnej symboliki. W Starym Testamencie drzwi wskazują na miejsce schronienia (np. Rdz 19,3-11), spotkania (np. Prz 8,34-35, Prz 9,13-17), powitania triumfującego Króla (Ps 24,7.10) i mają rolę reprezentacyjną (brama miasta) (np. Wj 31,23)⁹. Szczególnie znaczenia nabrały w starotestamentalnym

⁴ Podstawowe źródła: R. Knapieński, *Drzwi kościelne jako Brama Wiary*, „Studia Elbląskie” 16 (2015), s. 309-324; M. Rożek, *Idee i symbole w sztuce chrześcijańskiej*, Kraków 2010, s. 17-25; *Człowiek w przestrzeni sakralnej. Liturgia i sztuka*, red. G. Ryba, Rzeszów 2015; G. Ryba, *Na granicy przestrzeni: drzwi z brązu w biografii artystycznej twórcy: Chromy. Zemla. Mitoraj*, Rzeszów 2019; S. Kobielius, *Dzieło sztuki. Dzieło wiary. Przez widzialne do niewidzialnego*, Ząbki 2002, s. 228-287 oraz w: S. Kobielius, *Niebiańska Jerozolima. Od sacrum miejsca do sacrum modelu*, Warszawa 1989; W. Seston, *L'église et le baptistère de Doura-Europos*, „Scripta Varia. Mélanges d'histoire romaine, de droit, d'épigraphie et d'histoire du christianisme” 43 (1980), s. 607-627; J.M. Spieser, *Réflexions sur décor et fonctions des portes monumentales*, w: *Le porte del Paradiso. Arte e tecnologia bizantina tra Italia e Mediterraneo*, red. A. Iacobini, Roma 2009, s. 65-68; J. Nowiński, *Sakralna przestrzeń – charakterystyka oraz wybrane treści ideowe i symboliczne*, „Seminare” 26 (2011), s. 269-283; W. Pałęcki, *Liturgia i teologia chrztu w świetle najstarszych zachowanych ksiąg liturgicznych w Polsce*, w: *Teologia i liturgia chrztu od starożytności chrześcijańskiej do czasów nowożytnych*, red. A.M. Wyrwa, J. Górecki, Poznań 2015, s. 250, 263-297; J. Sowińska, *Poszukiwanie formy i sacrum we współczesnym budownictwie kościelnym*, „Sacrum et Decorum” 1 (2008), s. 58-72; G. Ryba, *Brąz i szkło w symbolicznej przestrzeni granicznej. Między sacrum wnętrza świątyni chrześcijańskiej a zewnętrznym profanum*, „Sacrum et Decorum” 14 (2021), s. 53-72; T. Rodés Sarrablo, *La scultura sacra nell'Italia del Novecento: le porte delle chiese come simbolo della fede*, w: O. Niglio, C. Visentin, *Conoscere, conservare, valorizzare il patrimonio culturale religioso. Volume 2: Arte, architettura, paesaggio*, Canterano 2017, s. 137-144; A. Żurek, *Inicjacja w Kościele starożytnym*, Kraków 2019; J.A. Jungmann, *El sacrificio de la Misa. Tratado historico-liturgico*, Madrid 1963, s. 270; M. Righetti, *Storia Liturgica*, Milano 1959, s. 684; J.A. Jungmann, *El sacrificio de la Misa. Tratado historico-liturgico*, Madrid 1963, s. 1081.

⁵ Więcej w: G. Ryba, *Na granicy przestrzeni...*, s. 17-32.

⁶ Człowiek do swojego rozwoju biologicznego, psychicznego i duchowego potrzebuje ochronnej przestrzeni intymności, a zarazem wychodzenia z niej, budowania relacji; por. „El mismo carácter de paso del límite entre la interioridad y el mundo externo lo revisten los procesos de la alimentación y del crecimiento” – R. Guardini, *Mundo y persona*, Madrid 2000, s. 97.

⁷ Por. S. Kobielius, *Niebiańska Jerozolima...*, s. 16-18; J.M. Spieser, *Réflexions sur décor...*, s. 65; G. Ryba, *Na granicy przestrzeni...*, s. 15.

⁸ Por. Hasło „drzwi” w: D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*, Warszawa 2001, s. 383-386. G. Ryba zwraca uwagę na szerszy zakres pojęciowy wyrazu „brama” (G. Ryba, *Na granicy przestrzeni...*, s. 17-18), choć w wielu słownikach, leksykonach stosowany jest zamiennie, np. M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989; D. Forstner, *Świat symboliki...*

⁹ Więcej na temat symbolu „bramy miasta” w szczególności w: S. Kobielius, *Dzieło sztuki...*, s. 228-287; por. S. Kobielius, *Niebiańska Jerozolima...*, s. 20-111.

kulcie Bożym wraz z powstaniem świątyni jerozolimskiej, mimo że już w pokropieniu drzwi krwią w pierwszą noc paschalną można by upatrywać ich pierwszej funkcji rytualnej (Wj 12,22-23).

W literaturze czytamy: „Starotestamentalną symbolikę bramy świątynnej przejęło chrześcijaństwo, odnosząc ją do drzwi kościelnych. Alegoria bramy obecna jest w katechezie ewangelizacyjnej czasów apostołskich i przetrwała w nauczaniu teologów późniejszych epok”¹⁰. Alegoria triumfu króla Jahwe znajduje odzwierciedlenie w Psalmie 24¹¹, który został włączony do chrześcijańskiej liturgii poświęcenia kościoła¹² i poświęcenia nowych drzwi świątyni¹³.

W chrześcijaństwie drzwi kościoła oznaczają samego Chrystusa, który wyznał: „Ja jestem bramą. Jeżeli ktoś wejdzie przeze Mnie, będzie zbawiony [...] Ja przyszedłem po to, aby (owce) miały życie i miały je w obfitości” (J 10,7,9-10). Stąd w liturgii nabrały one chrystologicznego znaczenia, co znalazło odzwierciedlenie w sztuce wczesnochrześcijańskiej¹⁴. Widać to np. w architekturze jednego z najstarszych odkrytych *domus ecclesiae* Dura-Europos w Syrii¹⁵, w bogato zdobionych drzwiach katedry mediolańskiej z IV w. czy w drewnianych drzwiach Bazyliki Świętej Sabiny w Rzymie z V w.¹⁶

Funkcja ochronna drzwi podczas prześladowań łączy się z bardziej duchowym wymiarem związanym z ochroną tajemnic wiary¹⁷. Drzwi zamykano podczas wygłaszania katechez mistagogicznych oraz podczas liturgii eucharystycznej po obrzędzie wyproszenia katechumenów, co miało podkreślić Boskie misterium, w którym uczestniczy chrześcijanin przez chrzest i zwrócić uwagę na Boże działanie w duszy chrześcijanina¹⁸. Stąd przejście neofitów z baptysterium do kościoła było fizycznym znakiem przyjęcia Chrystusa w Komunii św. Święty Jan Chryzostom w *Homilii do Drugiego Listu św. Pawła do Koryntian* odnosi się do zwyczaju przekazywania pocałunku pokoju i pocałunku wejścia do świątyni, wyjaśniając, że usta chrześcijanina są drzwiami i bramą, przez które to Chrystus przychodzi do niego, gdy ten przyjmuje Jego Ciało¹⁹. Natomiast w *Homiliach na Ewangelię*

¹⁰ R. Knapieński, *Drzwi kościelne...*, s. 310.

¹¹ Por. np. M. Rożek, *Idee i symbole...*, s. 17-18.

¹² Por. Conferenza Episcopale Italiana, Pontificale Romano riformato a Norma dei Decreti del Concilio Ecumenico Vaticano II e promulgato da Papa Paolo VI. Benedizione degli Oli e Dedicazione della Chiesa e dell'Altare, Libreria Editrice Vaticana, Città di Vaticano 1980, s. 161-162.

¹³ *Rituale Romano. Benedizionale*, 48 – *Benedizione di una porta di una chiesa*, nr 1435, 1438, <http://www.liturgia.maranatha.it/Benedizionale/coverpage.htm> [dostęp: 2.09.2025].

¹⁴ Por. M. Rożek, *Idee i symbole...*, s. 19.

¹⁵ Por. W. Seston, *L'église et le baptistère...*, s. 43, 607-627. W artykule jest mowa o wielkich drzwiach o szerokości 1,6 m prowadzących z patio do sali spotkań i o nietypowych jak dla zwykłych drzwi wewnętrznych zdobieniach przy drzwiach prowadzących z baptysterium do tej sali.

¹⁶ Por. J.M. Spieser, *Réflexions sur décor...*, s. 67-68.

¹⁷ Por. T. Rodés Sarrablo, *La scultura sacra...*, s. 22.

¹⁸ „Drzwi kościoła zamykano i dopiero wówczas biskup rozpoczynał katechezę, w której wyjaśniał sens sakramentów składających się na proces inicjacji chrześcijańskiej. Trwało to długo, a zza zamkniętych drzwi kościoła dochodziły tylko okrzyki zachwyty słuchaczy” – A. Żurek, *Inicjacja w Kościele...*, s. 250.

¹⁹ Por. tamże, s. 121.

według św. Mateusza tłumaczył fragment Mt 13,15, podkreślając konieczność osobistego przygotowania, by patrząc, móc dostrzec tajemnice Boże²⁰.

W średniowieczu architektura wejścia do kościoła uległa uproszczeniu: drzwi wejściowe osadzone w portalu wychodziły bezpośrednio na ulicę, ponieważ większość ludności stanowili chrześcijanie²¹. Odtąd drzwi i portal stanowią zaproszenie do sfery Bożej obecności, a zdobienie portalu zapowiada obietnicę Boga i przypomina o świętości miejsca²². To właśnie przed drzwiami kościoła zaczynał się obrzęd chrztu, co potwierdzają średniowieczne źródła liturgiczne, także polskie²³. Dzięki takiej wrażliwości symbolika drzwi świątyni wprowadzająca w Misterium Zbawienia nabierała znaczenia eschatologicznego jako bramy niebios (por. J 10,10)²⁴.

Sobór Watykański II zalecił odnowienie istniejących obrzędów (por. *Sacro-sanctum concilium*, nr 62), by jaśniej przekazywać ich cel i znaczenie, aby lepiej służyły duchowemu pożytkowi wiernych. Rola drzwi kościelnych widoczna jest obecnie podczas liturgii Wigilii Paschalnej, chrztu dorosłych, rozpoczęcia obrzędu sakramentu małżeństwa lub pogrzebu, a także podczas obrzędu poświęcenia kościoła²⁵ lub samych drzwi, w których słowa i gesty wskazują na symbolikę chry-stologiczną, eschatologiczną i eklezjalną²⁶.

Znaczenie drzwi przypominało w związku z Jubileuszem 2000 lat narodzenia Zbawiciela, kiedy to zaplanowano otwarcie Drzwi Świętych (np. fot. 5A) w papieskich bazylikach²⁷. Obrzęd ten pochodzi z XV w., po 1975 r. został zaktualizowany²⁸. Papież Jan Paweł II i Franciszek interpretują Drzwi Święte jako symbol Chrystusa, zbliżenia się do Niego i do nawrócenia²⁹, jako „drzwi miłosierdzia”³⁰,

²⁰ Por. tamże, s. 215-216.

²¹ J.A. Jungmann, *El sacrificio de la Misa...*, s. 270.

²² Por. J.M. Spieser, *Réflexions sur décor...*, s. 68; omówienie liturgicznego znaczenia świętości poszczególnych przestrzeni kościoła: J. Nowiński, *Sakralna przestrzeń...*, s. 269-282.

²³ Por. W. Pałęcki, *Liturgia i teologia chrztu...*, s. 250, np. celebrowanie chrztu św. we wczesnym średniowieczu i jej źródła zostały opisane na przykładzie chrztu Polski w: M. Zachara, *Mistagogia liturgii chrztu Mieszka I*, „Christianitas” 94 (2023), s. 125-141.

²⁴ Np. jeszcze do połowy XX w. w liturgii wielkanocnej celebrans wychodził przed kościół i trzykrotnie uderzał w zamknięte wrota krzyżem i w ten sposób symbolicznie otwierano niebios – por. M. Rożek, *Idee i symbole...*, s. 19-20.

²⁵ Conferenza Episcopale Italiana, *Pontificale Romano riformato a Norma dei Decreti del Concilio Ecumenico Vaticano II e promulgato da Papa Paolo VI. Benedizione degli Oli e Dedicazione della Chiesa e dell'Altare*, Libreria Editrice Vaticana, Città di Vaticano 1980, nr 42, 47-50; *Rito della dedizione di una chiesa*, nr 37, 54-69, 111.

²⁶ Por. *Rituale Romano. Benedizionale*, 48 – *Benedizione di una porta di una chiesa*, nr 1434-1454.

²⁷ Por. P. Marini, *Là ouverture de la porte sainte du grand jubilé de ban 2000. Indications rituelles*, 1.12.1999, https://www.vatican.va/news_services/liturgy/documents/ns_lit_doc_14121999_porta-santa_fr.html [dostęp: 29.09.2022].

²⁸ Por. Jan Paweł II, Bulla ogłaszająca Wielki Jubileusz roku 2000 *Incarnationis mysterium* (1998), nr 6.

²⁹ Tenże, Bulla ogłaszająca Jubileusz roku 1950, 1950. rocznicy Odkupienia *Aperite portas Redemptori* (1983), nr 12; Jan Paweł II, *Incarnationis mysterium*, nr 6, 8.

³⁰ Franciszek, Bulla ogłaszająca Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia *Misericordiae vultus* (2015).

których otwarcie ma wzbudzać żywe doświadczenie Bożej miłości i „pewną nadzieję zbawienia w Chrystusie”³¹. Rozbudziło to ponownie duszpasterską potrzebę i zainteresowanie współczesnych artystów bardziej teologicznym i symbolicznym zdobieniem drzwi kościoła³². Jednocześnie zauważalna jest potrzeba formacji liturgicznej chrześcijan, jak podkreśla papież Franciszek w liście apostołskim *Desiderio desideravi* (nr 28)³³.

2. Historyczny kontekst powstawania katedry i jej głównych drzwi wejściowych

Ogólny kontekst społeczno-polityczny i teologiczno-eklezyjalny epoki odbił się znacząco na ostatecznym kształcie architektonicznym katedry Chrystusa Króla w Katowicach³⁴ (fot. 1A, 1B), która powstawała w latach 1924–1955³⁵, a wyposażana była według docelowej koncepcji przez kolejne lata, począwszy od roku konsekracji jej ołtarza i drzwi w 1975 r. Wpłynęło to na wygląd fasady oraz formę

³¹ Franciszek, Bulla ogłaszająca Jubileusz Zwyczajny roku 2025 *Spes non bonfundit* (2024), nr 6.

³² Por. P. Jura, *La porta della chiesa. Luogo liturgico trascurato*, „Liturgia Sacra” 26 (2020), s. 93-112; G. Ćwikliński, *Miejsca święte a współczesna sztuka sakralna. Problem właściwej organizacji przestrzeni kultu liturgicznego w ustawodawstwie kościelnym po Soborze Watykańskim II*, „Studia Ełckie” 21 (2019), s. 197-210; D. Klejnowski-Różycki, *Sakralna sztuka liturgiczna w nauczaniu Kościoła*, „Roczniki Teologiczne” LXV (2018), s. 75-88; L. Makówka, „Sacrum” a sztuka sakralna, „Liturgia Sacra” 11/2 (2005), s. 417-419; G. Ryba, *Na przestrzeni granicy...*, s. 43-45.

³³ Por. Franciszek, List apostołski o formacji liturgicznej ludu Bożego *Desiderio desideravi* (2022), nr 28; w tym kontekście na uwagę zasługuje też artykuł *Znaczenie symboliki w architekturze kościelnej* opublikowany 17.02.2025 na stronie internetowej *Blog o religii*: https://szczepan.org.pl/znaczenie-symboliki-w-architekturze-kościelnej#Symbolika_wejscia_do_kościola_progi_drzwi_portale [dostęp: 2.09.2025].

³⁴ Dane źródłowe: najpełniejsze opublikowane opracowania dotyczące powstania Katedry Chrystusa Króla w Katowicach do 2001 r. to: H. Pyka, *Katedra katowicka i jej wnętrze*, w: *Ziemia Śląska*, t. 5, s. 151-194; *Katedra Chrystusa Króla...* (2000) oraz: B. Szczyпка-Gwiazda, *Historia budowy katedry w Katowicach*, w: *O sztuce Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego XV-XX wieku. Sztuka Śląska odkrywana na nowo*, red. E. Chojcka, Katowice 1989, s. 86-104; H. Olszar, *Parafie Kościoła rzymskokatolickiego w Katowicach*, „Wieki Stare i Nowe” 2(7) (2010), s. 196-235; J. Gorzelik, *Kult autentyczności i powrót do słowiańskich korzeni. Projekt rzeźbiarskiej dekoracji katedry Chrystusa Króla w Katowicach a mit cyrylo-metodiański*, „Nasza Przeszłość” 128 (2017), s. 203-217; M. Smolorz, *Z historii budowy katedry w Katowicach. Opus Dei czy zbieg przypadków? w: Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1985*, red. S. Olejniczak, Katowice 1985, s. 52-66; G. Łukomski, *Sacrum czy profanum?...*, s. 422-425, a w kontekście polemik społecznych na temat wielokulturowości, wielonarodowości wyrażonych architektonicznie na Górnym Śląsku XX w. oraz religijności interpretowanej z perspektywy społeczno-narodowej: B. Czechowicz, *Katowice – śląska „kontrstolica”, Stołeczny kod architektoniczny czasów modernistycznych ideologii w: Wielokulturowość Katowic. Katowice w 139. rocznicę uzyskania praw miejskich*, red. A. Barciak, Katowice 2005, s. 226-242; J. Gorzelik, *Między „sensus catholicus” a „uchrześcijanym nacjonalizmem”: sztuka Kościoła rzymskokatolickiego na Górnym Śląsku wobec dyskusyjów narodowych*, Katowice 2020 (opracowanie obejmuje wielonarodową perspektywę społeczności Górnego Śląska z XIX i XX w.).

³⁵ H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 151; J. Szczyпка-Gwiazda, *Historia budowy...*, s. 86; *Katedra Chrystusa Króla...*, s. 7-18.

i treść głównych drzwi katedry. Zmianom ulegał nie tylko projekt drzwi i ich wykonanie, ale także ingerowano w ikonografię, dodając odniesienia do aktualnych wydarzeń i przemian społecznych oraz akcentując nowe wartości teologiczne, na które kładziono akcent we współczesnym Kościele.

Impulsem do budowy nowej katedry wraz z budynkami kurii było utworzenie 28 października 1925 r.³⁶ diecezji katowickiej wydzielonej z dotychczasowej diecezji wrocławskiej jako efektu ustalania granic Polski na Górnym Śląsku po I wojnie światowej (1922)³⁷. W tym samym roku (1925), rok po ogłoszeniu konkursu na budowę katedry przez Administrację Apostolską dla Śląska Polskiego³⁸, wybrano klasycystyczno-barokowy monumentalny projekt krakowskiego architekta Zygmunta Gawlika (1893–1961)³⁹. Najlepiej odzwierciedlał on bowiem założenia ideowe Kościoła na Górnym Śląsku⁴⁰: panowanie Chrystusa Króla⁴¹ – Króla Miłości, Pokoju i Sprawiedliwości⁴², łączność z Rzymem⁴³, symbol jedności⁴⁴ i odrębność tożsamości polskiej jako fundamentu jedności Kościoła na ziemiach słowiańskich⁴⁵. Wymagał on jednak poprawek, dlatego ostateczny projekt (fot. 2) zrealizowano z udziałem architekta Franciszka Mączyńskiego (1874–1947). Budowę rozpoczęto w 1927 r. z zamiarem wykorzystania szlachetnych materiałów: dolomitu śląskiego oraz blachy miedzianej⁴⁶. Projekt fasady przygotowano we współpracy z rzeźbiarzem Xawerym Dunikowskim⁴⁷ (1875–1964). Zrealizowano go jednak jedynie częściowo.

Przyczyną rezygnacji ze współpracy z Dunikowskim był kryzys finansowy lat 30. Całość, w tym fasadę, znacznie uproszczono⁴⁸. Wybuch II wojny światowej

³⁶ Na mocy bulli Piusa XI *Vixdum Poloniae Unitas* z 28.10.1925 r., https://pl.wikipedia.org/wiki/Archidiecezja_katowicka [dostęp: 25.09.2022]; por. J. Szczypka-Gwiazda, *Historia budowy...*, s. 86, przypis 1.

³⁷ Por. J. Gorzelik, *Kult autentyczności...*, s. 203; tenże, *Między „sensus catholicus”...*, s. 273-277.

³⁸ H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 151.

³⁹ Biografia i twórczość architekta w: F. Burno, *Zygmunt Gawlik (1893-1961). Architekt katedry katowickiej*, Katowice 2003.

⁴⁰ Por. H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 152-159; D. Głazek, *Historia budowy katedry w Katowicach*, w: *Katedra Chrystusa Króla...*, s. 106-110 (autorka wskazuje, że o ile styl gotycki był kojarzony z architekturą niemiecką, to styl barokowy i klasycyzujący uznawano za polski). Style architektoniczne katowickiej katedry w porównaniu ze stylami innych kościołów Śląska omawia B. Czechowicz, *Katowice – śląska...*, s. 233-234.

⁴¹ Por. H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 154-155.

⁴² Dowodem miał być tekst nad fasadą główną z Ap 21,3-4 (por. fot. 2) – H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 152.

⁴³ Np. kopuła nawiązująca do Bazyliki św. Piotra w Watykanie: J. Szczypka-Gwiazda, *Historia budowy...*, s. 91; J. Gorzelik, *Kult autentyczności...*, s. 210; por. fot. 5.

⁴⁴ H. Olszar, *Parafie Kościoła...*, s. 218. Katolicy na Śląsku w tamtym okresie byli pochodzenia polskiego i niemieckiego – por. *Katedra Chrystusa Króla...*, s. 8.

⁴⁵ Por. J. Gorzelik, *Kult autentyczności...*, s. 208. Na temat napięć kulturowych na Górnym Śląsku w okresie międzywojennym por. tenże, *Między „sensus catholicus”...*, s. 277-280.

⁴⁶ Por. J. Szczypka-Gwiazda, *Historia budowy...*, s. 88; H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 155.

⁴⁷ Por. J. Szczypka-Gwiazda, *Historia budowy...*, s. 94-95; recepcję prac realizowanych przez X. Dunikowskiego oddaje artykuł prasowy *Dekoracja Katedry Śląskiej* w dzienniku „Polonia” z 22.02.1931.

⁴⁸ Por. D. Głazek, *Historia budowy katedry...*, s. 110-111.

wstrzymał realizację budowy. Prace wznowiono po jej zakończeniu, już w nowych okolicznościach⁴⁹. Prześladowanie Kościoła i dyskredytacja jego autorytetu przez komunistyczne władze skutkowały raz przestojami w pracach, a innym razem pośpiechem i wieloma niedociągnięciami⁵⁰. Na przykład w latach 50. w niejasnych okolicznościach władze zażądały obniżenia katedry o 30 m, co zaburzyło proporcje budowli⁵¹. W 1955 r. katedra została konsekrowana z jej podstawowym wystrojem i pierwszymi drzwiami głównymi⁵². Reforma liturgiczna po Soborze Watykańskim II⁵³ pobudziła do twórczości artystów 2. połowy XX w.⁵⁴ i w latach 1961–1973 wprowadzano dalsze zmiany do projektu. Niestety w czasie przygotowań do obchodów Milenium Chrztu Polski (1966) zubożono wyposażenie wnętrza⁵⁵, które w tym czasie wykonywano, dostosowując się też do braków materiałów budowlanych⁵⁶. Niedostatki materialne wpłynęły również na formę drzwi wejściowych. Ich głównym projektantem został śląski rzeźbiarz Jerzy Kwiatkowski (1927–2005)⁵⁷.

Rozciągająca się na lata budowa świątyni była trudna do pogodzenia z pilną potrzebą posiadania budynków kurii. Ówczesne ograniczenia sprawiły, że przeważały względy praktyczne realizatora, „pluralizm stylów”, w wyniku czego utracono pierwotną harmonię⁵⁸. Warto zaznaczyć również, iż dla rytmu prac nad wystrojem katedry⁵⁹ ważne pozostają jubileusze diecezji katowickiej: 30 października 1955 (30-lecie) – poświęcenie katedry⁶⁰; 22 listopada 1975 (50-lecie) – poświęcenie wyposażenia wnętrza katedry i głównych drzwi⁶¹, a w latach 2022–2025 z myślą

⁴⁹ Por. *Katedra Chrystusa Króla...*, s. 14-16.

⁵⁰ H. Olszar, *Parafie Kościoła...*, s. 218; więcej w: D. Głazek, *Historia budowy katedry...*, s. 116-118.

⁵¹ Więcej w: M. Smolorz, *Z historii budowy katedry w Katowicach. Opus Dei czy zbieg przypadków?*, w: *Z tej ziemi...*, s. 60; H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 169-170; w opracowaniu: *Katedra Chrystusa Króla...*, s. 17 podano, że w efekcie obniżono kopułę o 38 m.

⁵² Trudno ustalić wygląd pierwotnie zamontowanych głównych drzwi katedry, ponieważ w analizowanych źródłach dotyczących lat 50. XX w. nie ma informacji o pierwszych drzwiach katedry, a na dostępnych fotografiach z tego okresu ich nie widać. Stąd można przypuszczać, że niewiele różniły się od bocznych drzwi fasady. Por. fotografie w albumie: *Katedra Chrystusa Króla...* oraz w pozostałych opracowaniach na temat katedry. Więcej na temat ewolucji projektu wyposażenia wnętrza w: H. Pyka, *Wnętrze katedry katowickiej*, w: *Katedra Chrystusa Króla...*, s. 113-125.

⁵³ Sobór Watykański II, Konstytucja o Liturgii *Sacrosanctum concilium* (1963).

⁵⁴ Por. J. Sowińska, *Poszukiwanie formy...*, s. 58-72; G. Ryba, *Na granicy przestrzeni...*, s. 14-16.

⁵⁵ G. Łukomski, *Sacrum czy profanum?...*, s. 422-425.

⁵⁶ J. Szczyпка-Gwiazda, *Historia budowy...*, s. 99-100.

⁵⁷ H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 171-184; więcej o Jerzym Egonie Kwiatkowskim w: W. Cudnich, *O życiu i twórczości...*, s. 7-17, 107-113.

⁵⁸ Por. J. Szczyпка-Gwiazda, *Historia budowy...*, s. 103.

⁵⁹ Dostrzega się etapowość rozwoju budowy katedry – por. W. Schäffer, „Zadanie najpierwsze i najważniejsze” – budowa katedry w stolicy województwa śląskiego w świetle źródeł z Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach”, w: *Katowice miejscem ważnych wydarzeń na przestrzeni ostatnich dwóch stuleci*, red. A. Barciak, Katowice 2022, s. 167; *Katedra Chrystusa Króla...*, s. 23-28.

⁶⁰ M. Smolorz, *Z historii budowy...*, s. 60.

⁶¹ Por. H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 178. „W przeddzień uroczystości Chrystusa Króla, w sobotę 22 listopada 1975 roku, podczas dziękczynnej Mszy pontyfikalnej z okazji 50-lecia ustanowienia diecezji i zakończenia I Synodu Diecezji Katowickiej, zostały poświęcone realizacje

o 100-leciu nastąpiła renowacja i wzbogacenie fasady katedry (por. fot. 1A, 4A, 4B), będące próbą nawiązania do jej pierwotnej koncepcji z odwołaniem do tożsamości regionu⁶² (zob. dalej punkt 5.1.).

3. Opis techniczny i realizacja projektu głównych drzwi Archikatedry Chrystusa Króla w Katowicach⁶³

Centralne dwuskrzydłowe drzwi katedry powstały w latach 1968–1974⁶⁴. Umieszczono je w niszy ściany frontowej. Razem z parą niższych drzwi bocznych (fot. 6B) tworzą klasyczny potrójny portal główny w środku kamiennej fasady, za portykiem podpartym czterema parami kolumn (fot. 1 i 4). Drzwi otwierają się na zewnątrz katedry (fot. 6A). Szerokość każdego ze skrzydeł to 176 cm (łącznie 352 cm), a wysokość to 420 cm, każda z prostokątnych kwater

---

w prezbiterium (ołtarz, katedra biskupa, stalle i rzeźba Chrystusa Króla) oraz drzwi katedralne” – *Katedra Chrystusa Króla...*, s. 23.

⁶² Por. J. Szczypka-Gwiazda, *Historia budowy...*, s. 94-97. „Prace, które obecnie są prowadzone na dachu katowickiej archikatedry związane są ze zbliżającym się jubileuszem 100-lecia Archidiecezji Katowickiej. Po ukończeniu remontu elewacji i dachu największej świątyni w Katowicach, przyszła pora na prace na szczycie fasady budynku. Na początku tego roku powstał tam tympanon [...]. Stanie się on tłem dla grupy rzeźbiarskiej zatytułowanej «Hołd Ludu Śląskiego». Dzieło będzie przedstawiać głównych patronów archidiecezji – św. Jacka i św. Jadwigę Śląską oraz przedstawicieli różnych grup społecznych Śląska, składających hołd postaci Jezusa Chrystusa, którego [...] sylwetka zostanie zamieszczona w centralnym miejscu całej grupy rzeźbiarskiej liczącej ok. 30 postaci” – Portal Miasta Katowice, wiadomość z 26.05.2022: <https://www.wkatowicach.eu/informacje/w-katowicach/Na-szczycie-archikatedry-stanela-6-metrowa-rzezba-Chrystusa-Krola.-Zobaczcie-zdjecia/idn:921> [dostęp: 25.09.2022]. „Cztery lata temu, w perspektywie przypadającej na 2025 rok setnej rocznicy powołania archidiecezji katowickiej podjęto decyzję o wzniesieniu tympanonu, aby upamiętnić jubileusz i dopełnić fasadę katedry. [...] Głównym autorem współczesnego wykonania jest Tomasz Wenklar, który wraz ze swoim zespołem dopilnował, aby monumentalne postacie, począwszy od Jezusa i świętych po Ślązaków, oddawały zarówno pierwotny zamysł artysty, jak i współczesną interpretację duchowej tożsamości regionu” – wiadomość z 3.09.2025, <https://www.wkatowicach.eu/informacje/w-katowicach/Archikatedra-Chrystusa-Krola-z-ukonczonym-tympanonem-Hold-Ludu-Slaskiego-dla-Chrystusa-Krola-juz-w-pelnej-okazalosci-Zdjecia/idn:10156> [dostęp: 7.09.2025].

⁶³ Podstawowe źródło: H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 170-178. Przez realizację drzwi rozumiemy: czas opracowania projektu, pozyskanie materiałów, zatwierdzenie projektu i jego fizyczne wykonanie. Z informacji źródłowych nie wynika jednoznacznie, że projekt głównych drzwi katedry był realizowany w tym samym trybie co pozostałe wyposażenie np. ołtarz, figura Chrystusa Króla, jednak wskazówki dot. głównych drzwi wejściowych są omawiane w części dotyczącej wyposażenia wnętrza katedry – por. Ch. Zieliński, *Sztuka sakralna. Co należy wiedzieć o budowie, urządzeniu, wyposażeniu, ozdobie i konserwacji Domu Bożego*, Poznań 1960, s. 29. Natomiast B. Klajmon w *Kościół Archikatedralny pw. Chrystusa Króla*, Karta Ewidencyjna Zabytków Architektury i Budownictwa nr A/1658/97 z 15.12.1997, w punkcie 12 podaje: „Obecny współczesny wystrój wnętrza zrealizowany w 1973 r. zaprojektował M. Król, rzeźbę Chrystusa w prezbiterium i brązowe drzwi wykonał J. Kwiatkowski”.

⁶⁴ Projekt Jerzego Kwiatkowskiego powstał w 1968 r, a jego realizacja została ukończona po sześciu latach – por. H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 178; W. Cudzych, *O życiu i twórczości...*, s. 40-41. Natomiast w Karcie ewidencji zabytków jako data wykonania wyposażenia katedry i drzwi został podany 1973 r.

mierzy ok. 120 × 130 cm, umieszczone pod kwaterami rozety mają średnicę 18 cm każda⁶⁵.

Drzwi wykonano z płyt z blachy miedzianej⁶⁶ z Chile (0,9 mm grubości) wypełnionej trocinami i tworzywem sztucznym. Metaloplastykę zdobiącą drzwi⁶⁷ wykonano przy użyciu techniki repusowania⁶⁸. Pierwotny, wspomniany projekt X. Dunikowskiego z 1927 r. obejmował drzwi zawierające sześć scen w owalu (fot. 2). Jemu zlecono także wykonanie zdobień rzeźbiarskich fasady.

Niemal pół wieku później, gdy wznowiono realizację m.in. wyposażania wnętrza, w tym wykonanie nowych drzwi, prace zlecono polskiemu architektowi Mieczysławowi Królowi (1928–2013) i śląskiemu rzeźbiarzowi Jerzemu Kwiatkowskiemu ze wskazaniem kontynuacji założeń z 1927 r.⁶⁹ Ustalony w latach 50. zarys ideowy dekoracji zakładał, że będą one nawiązywać do tytułu katedry „Chrystus Król”. Miał być on rozwinięty w wątkach biblijnych i nawiązaniach do historii Polski⁷⁰. Projekt modyfikowano w związku ze zmianami konstrukcji budynku i pod wpływem wytycznych Soboru Watykańskiego II. Wykonanie projektu drzwi przyspieszono i ukończono na jubileusz 50-lecia diecezji katowickiej.

Główne drzwi katedry są więc efektem pracy kilku twórców. Xawery Dunikowski zaprojektował je, nawiązując do programu artystycznego głównego architekta katedry Z. Gawlika. Jerzy Kwiatkowski⁷¹ sporządził swój projekt (w postaci gipsowych odlewów) w 1968 r. jako złożony z sześciu scen przedstawiających trzy sceny chrztu świętego z Nowego Testamentu i trzy sceny z historii Polski. Mimo zastosowania elementów nawiązujących do klasycznych przedstawień wspomnianych tematów, zastosowane środki wyrazu, uproszczenia i stylizacje (proporcje osób, uproszczone i wydłużone sylwetki) zdradzają właściwy dla twórcy styl tzw. funkcjonalny, częsty w Polsce w 2. połowie XX w.⁷² Wykonanie drzwi powierzono katowickiemu artyście Stefanowi Gaidzie, który do

⁶⁵ Pomiary z natury wykonane 24.05.2022 r. Obowiązujące wytyczne w: Ch. Zieliński, *Sztuka sakralna...*, s. 71-72, 128.

⁶⁶ Użycie blachy miedzianej, jak i jej stopów jest dopuszczone jako materiałów godnych wyposażenia wnętrza kościoła, mimo że nie są klasyfikowane jako materiały szlachetne (złoto, srebro) – por. Ch. Zieliński, *Sztuka sakralna...*, s. 623-624. J. Kwiatkowski wyjaśniał, że uzyskanie zgody władz państwowych na użycie brązu na cele sakralne było wówczas mało prawdopodobne, stąd poszukiwano innych materiałów i rozwiązań – por. W. Cudzych, *O życiu i twórczości...*, s. 36.

⁶⁷ Informacje z rozmowy z Andrzejem Gaidą z dnia 24.05.2022 r. Andrzej Gaida prowadzi firmę Usługi Metaloplastyki Artystycznej Andrzej Gaida w Katowicach, która jest następcą firmy Stanisława Gaidy (ojca Andrzeja Gaidy) powstałej w 1959 r. – por. <https://odlewnictwobraz.pl/> [dostęp: 25.09.2022].

⁶⁸ Por. G. Ryba, *Na granicy przestrzeni...*, s. 11. Więcej na temat techniki repusowania w: *Uniwersalny leksykon sztuki*, Warszawa 2002, s. 439.

⁶⁹ Por. H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 170-178.

⁷⁰ Por. tenże, *Wnętrze katedry katowickiej w: Katedra Chrystusa Króla...*, s. 116.

⁷¹ Więcej w: L. Makówka, *Sztuka sakralna na Górnym Śląsku w II połowie XX wieku: malarstwo i rzeźba*, Katowice 2008; biografia i twórczy dorobek Jerzego Egon Kwiatkowskiego w: W. Cudzych, *O życiu i twórczości...*, s. 9-116.

⁷² Por. W. Cudzych, *O życiu i twórczości...*, s. 112.

sześciu gipsowych modeli autorstwa Kwiatkowskiego dodał zdobienia oraz postać gołębiczy nad sceną chrztu Pańskiego. Nie ma pewności, czy wcześniej istniał kompletny rysunkowy projekt drzwi i obliczenia wytrzymałościowe⁷³.

4. Analiza formalna, ikonograficzna i porównawcza głównych drzwi archikatedry

4.1. Analiza formalna⁷⁴

W głównych drzwiach katowickiej katedry uwagę przykuwa połączenie współczesnego języka formy rzeźbiarskiej z tradycyjnymi elementami, np. układem scen, stosowanymi w tego typu dziełach w poprzednich wiekach. Drzwi są dwuskrzydłowe, podzielone na sześć kwater, po trzy na każdym skrzydle. Pod nimi umieszczono po trzy rozety według dwóch wzorów, naprzemiennie o wypukłych lub wklęsłych wnętrzach. Całość otacza gładka, niewypełniona dekoracją rzeźbiarską bordiura, natomiast każda z grup kwater obramowana jest plecionkowym ornamentem. Wyraźne linie poziome i pionowe nawiązują do prostej formy fasady. Wszystkie przedstawienia tworzą spójną całość kompozycyjną. Została ona osiągnięta poprzez zastosowanie swoistej symetrii pomiędzy parami kwater na sąsiadujących skrzydłach.

W dwóch górnych kwaterach główne postacie stojące umieszczone są niemal w lustrzanym odbiciu. W górnych rogach kompozycji umieszczono drzewa. Centrum przedstawienia stanowi postać polewana wodą. Analogicznie w kwaterze środkowej symetria najbardziej uwidacznia się w ułożeniu kłęczących postaci i ich odpowiadającym sobie ułożeniu ciała (rąk). Umieszczona w tle architektura, kolumny i sklepienia sugerują, że obie sceny rozgrywają się we wnętrzach. W położonej najniższej parze scen ich paralelność przejawia się przez kłęczące postacie, znajdujące się w obu przypadkach po lewej stronie kompozycji oraz postacie stojące po stronie prawej. Całości dopełniają motywy architektoniczne w tle.

Dynamikę kompozycji oparto na kontrastowych zestawieniach elementów wertykalnych (postacie stojące o wydłużonych i zaburzonych proporcjach, elementy architektury, kolumny, układami ciała postaci kłęczących) z elementami poziomymi i ukośnymi (układami rąk, liniami drapowań szat). Wspomniana destabilizacja proporcji w połączeniu z płytkością reliefu oraz szkicowości postaci i elementów tła nadaje całości dzieła lekkość i tworzy napięcie pomiędzy formą drzwi, wizualnym „ciężarem” materiału, z którego zostały wykonane oraz monumentalnością całości katedry.

Charakterystyczną cechą kompozycji jest także rytmiczność układów postaci pierwszo- i drugoplanowych. Elementem zaburzającym spójność całości jest do-

⁷³ Informacje z rozmowy z Andrzejem Gaidą z 24.05.2022 r.

⁷⁴ Por. z najpełniejszą analizą głównych drzwi archikatedry Chrystusa Króla w: W. Cudzieh, *O życiu i twórczości...*, s. 40-41.

dane nad lewą górną kwaterą przedstawienie gołębic, które wykracza poza jej obrys. Barwa drzwi po odnowieniu jest jednolicie ciemnobrązowa, właściwa dla blachy miedzianej (fot. 6A). Ciemny i matowy materiał podkreśla szlachetność drzwi, lecz płaskorzeźby są przez to słabo widoczne. Głębokie na kilka metrów atrium utrudnia naturalną grę światła. Ukazanie walorów rzeźbiarskich wymaga sztucznego doświetlenia (por. fot. 3A i 3B).

Materiał imitujący brąz też jest elementem języka wizualnego. Zdobi on zazwyczaj zewnętrzną część drzwi, a trójwymiarowość zdobienia podkreśla wymiar ziemski, strefę *profanum*. Stąd w pierwszych wiekach chrześcijaństwa zalecano, aby rzeźbę stosować na zewnątrz kościoła, właśnie w dekoracji wrót kościelnych⁷⁵.

4.2. Opis i ikonografia kwater drzwi

W przypadku głównych drzwi katowickiej katedry wszystkie kwatery przedstawiają celebrację sakramentu chrztu św. (por. fot. 7 i fot. 7A do 7F). Na lewym skrzydle są to sceny biblijne: (A) chrzest Pański (Mt 3,13-17; Mk 1,9-11; Łk 3,21-22), (B) chrzest Korneliusza (Dz 10,1.22-48) oraz (C) chrzest Lidii (Dz 16,14-15). Prawe skrzydło odnosi się zaś do historii Polski, są to: (D) chrzest Mieszka I, (E) chrzest Władysława Jagiełły, (F) obchody 1000-lecia chrztu Polski w Piekarach Śląskich. Układ odczytywania kwater, jeśli zakładamy kolejność chronologiczną wydarzeń, rozpoczyna się od lewej górnej kwatery do prawej dolnej⁷⁶. Paralelizm w umiejscowieniu wydarzeń widoczny jest w parach scen: obie górne (sceny A i D) rozgrywają się na zewnątrz; dwie środkowe (sceny B i E) w pomieszczeniach; sceny dolne (C i F) poza miastem. Przedstawione w tle takie obiekty jak rzeka, drzewa (śródziemnomorskie – cyprys i sosny pinie; polskie – dąb) oraz budynki lub sale charakterystyczne dla danej krainy i epoki, oraz herby, pomagają zidentyfikować miejsca, osoby i czas wydarzeń (fot. 7).

Sceną inaugurującą cykl jest przedstawienie chrztu Jezusa w Jordanie (fot. 7A). Łatwo rozpoznać ją, ponieważ płaskorzeźba przedstawia dużą postać mężczyzny z krzyżem w ręku polewającego wodą mężczyznę stojącego w rzece. Na chrzczonego zstępują promienie pochodzące od unoszącej się nad nim gołębic. W tle klęczą inne postacie. W dużej postaci rozpoznajemy św. Jana Chrzciciela, największego proroka Starego Testamentu (por. Łk 7,26-28), tego, który przygotowuje drogę Pana (por. Mk 1,2-3; Łk 3,4). Scena nie jest w pełni zgodna z opisem biblijnym według św. Łukasza (Łk 3,21-23), ponieważ ukazuje chrzest przez polanie wodą, a nie przez zanurzenie. Jednak jest typową reprezentacją chrztu Jezusa w ikonografii (por. fot. 9A). Poza tym dodany krzyż należy rozumieć jako atrybut św. Jana Chrzciciela i klucz hermeneutyczny, by rozpoznać chrześcijańską treść sceny.

⁷⁵ Por. G. Ryba, *Brąz i szkło...*, s. 53.

⁷⁶ Por. H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 178.

Artysta w swoim dziele nawiązuje do klasycznych przedstawień tego tematu. W kompozycji można odnaleźć bezpośrednią inspirację dziełem Lorenzo Ghiberti'ego – scena chrztu na północnych drzwiach baptysterium przy Kościele S. Maria del Fiore we Florencji – poprzez umieszczenie podobnych elementów kompozycyjnych takich jak drzewo przy postaci Jana Chrzciciela, symbolizujące drzewo życia i odrodzenie przez chrzest; frontalne przedstawienie Chrystusa jako centrum kompozycji; grupa uczniów w tle. Podobieństwo można zauważyć również w scenie chrztu Jezusa na południowych drzwiach baptysterium Andrea Pisano (por. 7A i 9A). Czerpie także z bogatej tradycji malarstwa, jak rzymskie freski Pietro Perugino (pt. *Chrzest Chrystusa*), czy kolejnych pokoleń malarzy. Umieszczenie gołębic (symbolu Ducha Świętego) poza obramowaniem kwatery uświadamia, że Boże działanie wkracza w ludzką historię i działa w niej, i że Bóg ją przekracza. Scena chrztu Chrystusa jest najważniejsza i tłumaczy wszystkie pozostałe sceny, jest dla nich źródłem.

Kolejna scena przedstawia mężczyznę udzielającego chrztu klęczącemu przed nim rzymskiemu żołnierzowi, któremu towarzyszą – w postawie szacunku wobec wydarzenia – kobieta i trzech mężczyzn (fot. 7B). Wydarzenie ma miejsce w rzymskim domu. Pozwala to zidentyfikować przedstawione osoby jako św. Piotra i Korneliusza przyjmującego chrzest wraz z domownikami w Cezarei. W przedstawieniu również widoczny jest anachronizm formy chrztu oraz nieścisłość dotycząca roli św. Piotra w odniesieniu do opisu w *Dziejach Apostolskich* (Dz 10,1.22-48), gdzie św. Piotr nie udziela chrztu. Natomiast podstawowe znaczenie sceny odnosi się do Korneliusza. Jest on symbolem wszystkich pogan, na których od momentu chrztu otwiera się Kościół. W tej scenie św. Piotr odkrywa działanie Ducha Świętego i misję Kościoła rozszerzoną na wszystkich ludzi, nie tylko Hebrajczyków. W sposobie prezentacji widać nawiązania, również poprzez anachronizmy, do obrazu Francesco Trevisani pt. *Święty Piotr chrzci setnika Korneliusza z 1709 r.*⁷⁷

Dolny lewy panel ukazuje dwóch stojących mężczyzn i klęczącą nad rzeką kobietę w towarzystwie trzech innych osób, przyjmującą chrzest na tle zabudowań miasta (fot. 7C). Scena przedstawia chrzest Lidii z Tiatyry. Rozgrywa się ona w Filipi, w Macedonii, nad rzeką, gdzie gromadzili się w szabat Żydzi i prozelici, aby się modlić. Święty Paweł i towarzyszący mu uczeń (por. Dz 15,40; Dz 16,10) spotkali tam Lidie, która jak uwidocznione jest w niniejszej scenie, wraz z całym swoim domem przyjęła chrzest (por. Dz 16,12-16). Mimo że Lidia pochodzi z Tiatyry w Azji Mniejszej, jej chrzest w Filipi inicjuje chrześcijaństwo w hellenistycznej części Europy, a Lidia jest uważana za jej pierwszą chrześcijankę.

Przedstawienie zasługuje na uwagę ze względu na rzadkość swojego występowania oraz, jak w przypadku chrztu Korneliusza, wyłączenie go z cyklu dotyczącego św. Pawła, gdzie zazwyczaj bywa umieszczany. W malarstwie można znaleźć nieliczne reprezentacje tego tematu np. obraz olejny z 1861 r. niemieckiej

⁷⁷ Dzieło przechowywane obecnie w Pinacoteca Civica e Galleria d'Arte Contemporanea w Jesi we Włoszech.

malarki Marie Ellenrieder, pt. *Chrzest Lidii*⁷⁸. Zwraca uwagę podobieństwo rozmieszczenia głównych postaci i elementów tła – rzeki, roślinności i zabudowań.

Natomiast na skrzydle prawym znajduje się cykl odnoszący się do historii Polski, której symbolem wstąpienia w dzieje Europy jest moment chrztu jej pierwszego historycznego władcy (fot. 7D). Charakterystyczna dla tej sceny jest postać kapłana udzielającego chrztu klęczącemu księciu. Jego status podkreśla jego poza oraz zdobiony ornamentami miecz. Chorągiew z piastowskim orłem, obecność poddanych, miejsce nad wodą poza zabudowaniami nawiązują do obrazu Jana Matejki *Zaprowadzenie chrześcijaństwa* z 1899 r.⁷⁹ Władcy towarzyszy księżna Dobrawa, która przyczyniła się do udzielenia przez biskupa Jordana chrztu Mieszkowi I. Pojawiające się w tle drzewo nawiązuje do drzewa w scenie chrztu Chrystusa i symbolizuje odrodzenie z grzechu do życia przez chrzest.

Polska, która otrzymała chrzest, sama staje się przekazicielem wiary zaledwie 400 lat później. Nawiązuje do tego kolejny panel, na którym na pierwszym planie również widać trzy postacie: klęczącego władcę, biskupa i kobietę znajdujących się w pomieszczeniu o gotyckim zdobieniu (fot. 7E). W ten sposób został przedstawiony chrzest Władysława Jagiełły, a symbolicznie całej pogańskiej Litwy⁸⁰. Na książęcym płaszczu umieszczono herb – litewską Pogoń. Udzielający chrztu biskup to arcybiskup gnieźnieński Bodzanta, a towarzysząca mu kobieta to św. Jadwiga Andegaweńska, o której wiemy, że była obecna przy tym wydarzeniu w katedrze w Krakowie⁸¹. Grupa postaci w tle może symbolizować Litwinów, którzy przyjęli chrzest tego samego dnia co ich władca. Scena ta z jednej strony pokazuje początek chrześcijaństwa na Litwie, a z drugiej rozwój kultury chrześcijańskiej w Polsce i jej misyjny wymiar.

Całość cyklu zamyka scena głównych obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski w Piekarach Śląskich (fot. 7F). Usytuowano ją na tle fasady głównego sanktuarium maryjnego Górnego Śląska. Przedstawia peregrynację obrazu Matki Bożej Częstochowskiej pod przewodnictwem trzech biskupów oraz w obecności ludu śląskiego (co poznajemy po strojach np. górnik). Można rozpoznać twarze arcybiskupa krakowskiego Karola Wojtyły, prymasa Stefana Wyszyńskiego i biskupa katowickiego Herberta Bednorza (od lewej do prawej). Bednorz był promotorem i zleceńdawcą wystroju wnętrza i drzwi katedry. W ten sposób został upamiętniony⁸²

⁷⁸ Obecnie przechowywany w Alte Nationalgalerie w Berlinie.

⁷⁹ Por. B. Ciciora, A.M. Wyrwa, *Zaprowadzenie chrześcijaństwa w Polsce. Krótkie studium obrazu Jana Matejki „Zaprowadzenie chrześcijaństwa RP 965”*, Dziekanowice–Lednica 2013.

⁸⁰ Warto zaznaczyć brak bezpośrednich analogii do znanych dzieł sztuki jak obraz Jana Matejki *Chrzest Litwy* z 1888 r., w zbiorach Zamku Królewskiego w Warszawie, czy *Chrzest Litwy* Władysława Ciesielskiego z 1900 r., przechowywany w Muzeum Narodowym w Warszawie; przedstawia w sposób alegoryczny chrzest ludu litewskiego, a nie bezpośrednio chrzest władcy.

⁸¹ Por. *Jana Długosza roczniki czyli kroniki sławnego królestwa polskiego. Księga X*, Warszawa 2009, s. 199–203.

⁸² Por. J.M. Spieser, *Réflexions sur décor...*, s. 68.

przez artystę. W obchodach 22 maja 1966 r.⁸³ uczestniczył projektant drzwi J. Kwiatkowski⁸⁴.

4.3. Analiza porównawcza z drzwiami innych kościołów

Drzwi katowickiej katedry, oprócz konkretnych nawiązań ikonograficznych poszczególnych kwater, swoją kasetonową formą z przedstawieniem scen narracyjnych nawiązują do tradycji zdobienia drzwi kościołów średniowiecznych i nowożytnych⁸⁵.

Prawdopodobnym źródłem inspiracji dla projektanta drzwi (fot. 6A) były drzwi z brązu San Ranieri katedry w Pizie autorstwa Bonanno Pisano z XII w. (fot. 8)⁸⁶. Można to wywnioskować z kształtu rozet i obramowania scen (fot. 7). W Pizie treść przedstawień jest bardziej teologiczna i przedstawia życie Jezusa i Maryi⁸⁷. Tymczasem treść narracji drzwi katedry katowickiej jest bliższa XII-wiecznym drzwicom katedry w Gnieźnie (fot. 9), gdzie nie pojawia się ani cykl chrystologiczny, ani maryjny, a są przedstawione wydarzenia z życia św. Wojciecha⁸⁸, jej patrona. Sama tematyka chrztu była obecna na drzwiach budowli sakralnych już wcześniej, chociażby na wrotach baptysterium we Florencji, aczkolwiek również nie jako wyłączny temat wszystkich kwater (fot. 9), a jako jedna ze scen ewangelicznych (fot. 9A). Z dzieł współczesnych na wyjątkową uwagę zasługują zaś drzwi katedry św. Jana Chrzciciela w Warszawie⁸⁹ (fot. 11).

⁸³ Por. *Zbiór fotografii dotyczących obchodów kościelnych Tysiąclecia Chrztu Polski, Obchody Tysiąclecia Chrztu Polski w Piekarach Śląskich*. Narodowe Archiwum Cyfrowe, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/en/jednostka/-/jednostka/5958704> [dostęp: 2.10.2022].

⁸⁴ Scena obchodów milenijnych, na której widnieje na pierwszym planie kłęczące małżeństwo, mogłaby stanowić dyskretny „podpis” projektanta drzwi – por. G. Ryba, *Na przestrzeni granicy...*, s. 43-45. Jerzy Kwiatkowski współpracował z żoną Lidią nad wybranymi projektami – por. W. Cudzych, *O życiu i twórczości...*, s. 14-15.

⁸⁵ Tradycja zdobienia drzwi kościelnych przedstawieniami płaskorzeźbionymi obecna jest już w sztuce wczesnochrześcijańskiej. Najbardziej znanym przykładem są zachowane, pochodzące z V w. drewniane drzwi Kościoła Santa Sabina w Rzymie, składające się z 28 rzeźbionych paneli – por. R. Delbrueck, *Notes on the Wooden Doors of Santa Sabina*, „The Art Bulletin” 34/3 (1952), s. 139-145. Z realizacji średniowiecznych są to brązowe drzwi katedry w Hildesheim – por. M. Brandt, *Bernwards Tür – Schätze aus dem Dom zu Hildesheim*, Schnell & Steiner, Regensburg 2010; *Drzwi gnieźnieńskie*, patrz: Z. Świechowski, *Drzwi Gnieźnieńskie*, w: A. Świechowska, *Katedra gnieźnieńska*, Poznań 1970, s. 187-192; *Drzwi Gnieźnieńskie*, t. 1; *Drzwi Gnieźnieńskie*, t. 2-3, red. M. Walicki, Wrocław 1959; zrabowane *Drzwi Płockie* z katedry w Płocku: por. Z. Świechowski, *Sztuka romańska w Polsce*, Warszawa 1982, s. 69. Najbardziej znaną nowożytną realizacją pozostają drzwi baptysterium San Giovanni we Florencji, są to trzy pary drzwi, południowe wykonane przez Andreę Pisano w XIV w., północne i wschodnie wykonane przez Lorenzo Ghiberti’ego w XV w.

⁸⁶ Por. I. Falk, J. Lányi, *The Genesis of Andrea Pisano’s Bronze Doors*, „The Art Bulletin” 2 (1943), s. 132-153.

⁸⁷ Por. *Porta di San Ranieri*, https://it.wikipedia.org/wiki/Porta_di_San_Ranieri [dostęp: 2.10.2022].

⁸⁸ Por. *Porta Regia*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Drzwi_Gnie%C5%BAnie%C5%84skie [dostęp: 2.10.2022].

⁸⁹ Krótki opis obecnych drzwi oraz dalsza bibliografia dotycząca historii katedry znajduje się w monografii: M.I. Kwiatkowska, *Katedra św. Jana*, Warszawa 1978, s. 231.

Powstały w pierwszej połowie lat 60. XX w. i być może stanowiły jedno ze źródeł inspiracji dla projektanta i wykonawcy katowickich drzwi. Wykonano je także w blasze miedzianej techniką repusowania. Mimo zamieszczenia ich w gotyckim portalu, nie stylizowano ich na średniowieczny zabytek, a użyto współczesnej formy. Sześć kwater wypełniają narracyjne sceny biblijne z życia patrona katedry oraz obrazy z historii Polski i warszawskiej świątyni⁹⁰. Podobne połączenie scen z Pisma Świętego i przedstawień wydarzeń historycznych obserwujemy na katedralnych drzwiach w Katowicach. Pierwsza scena (w lewym górnym rogu) ma ten sam temat na obu głównych drzwiach, jednak scena obok (po prawej stronie) wskazuje już na tematykę hagiograficzną patrona katedry.

5. Analiza kontekstualna i interpretacja teologiczno-ikonologiczna⁹¹

Analiza głównych drzwi śląskiej archikatedry ma charakter teologiczno-kontekstualny i wykorzystuje narzędzia historii sztuki jako środek do odsłonięcia znaczeń teologicznych i liturgicznych. Punktem wyjścia jest prezentacja kontekstu społeczno-eklezyjnego powstania drzwi oraz jego odzwierciedlenia w ich formie i dekoracji. Następnie analiza zostaje pogłębiona przez interpretację ukierunkowaną na uchwycenie sensów symbolicznych zakorzenionych w tradycji chrześcijańskiej.

Perspektywa ta zostaje świadomie rozszerzona o wymiar teologiczny i miagogiczny, odczytywany w świetle nauczania Kościoła, zwłaszcza w odniesieniu do rozumienia znaków i obrazów w liturgii. W tym kontekście drzwi kościoła interpretowane są nie tylko jako element architektoniczny, lecz jako znak

⁹⁰ Opis poszczególnych kwater ze zdjęciami por. A. Szalachowska, *U wrót katedry św. Jana*: <https://sekretywarzawy.pl/u-wr%C3%B3t-katedry-%C5%9Bw-jana>, artykuł z 12.10.2016 [dostęp: 5.03.2026] oraz w artykule *Katedra pw. św. Jana*, Szlaki turystyczne Mazowsza: <https://mazowsze.szlaki.pttk.pl/911-pttk-mazowsze-katedra-pw-sw-jana> [dostęp: 2.09.2025].

⁹¹ Definicja terminu „ikonologia” (gr. *eikōn* – obraz, podobizna + gr. *lógos* – mowa, słowo) nawiązuje użycia w innych językach. W Polsce jego popularność (w odniesieniu do historii sztuki i jej metodologii) rozpoczyna się w 2. połowie XX w. Pojęcie ma kilka znaczeń i odnosi się do: dziedziny nauki zajmującej się interpretacją dzieł wizualnych jako badająca znaczenie zawartej w dawnych obrazach symboliki opisaną przez ikonografię oraz do metodologii tzn. jako konkretnego sposobu interpretacji dzieła wizualnego stosowany przez danego badacza w ramach ikonologii – nauki, a także do symboliki jako ogółu elementów uznawanych za charakterystyczne dla kogoś lub czegoś w kontekście kulturowym – por. hasło „ikonologia” w: *Uniwersalny leksykon...*, s. 220; *Wielki słownik języka polskiego PWN*, https://wsjp.pl/haslo/do_druku/100252/ikonologia [dostęp: 2.09.2025]. Etymologia wyrazu „ikonologia” wskazuje zestawienie dwóch znaczeń „ikona” (gr. *eikōn* obraz, wizerunek, oblicze, rzeźba) i „logos” (gr. *lógos* mowa, słowo, znaczenie, sens) – por. *Online Etymology Dictionary*, hasło: „iconology”, <https://www.etymonline.com/word/iconology> [dostęp: 2.09.2025]. Oba te pojęcia składowe mają własne znaczenie teologiczne, stąd uzasadnione będzie poszerzenie pojęcia „ikonologia” o jej znaczenie teologiczne – por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2012, wyd. 2 [dalej: KKK], np. nr 476: „Ponieważ Słowo [*Logos* – przyp. aut.] stało się ciałem, [...] ciało Chrystusa było ograniczone. Na tej podstawie ludzkie oblicze [*ikona* – przyp. aut.] Jezusa może być przedstawiane”.

o charakterze teologicznym, odsyłający do rzeczywistości zbawczej i pośredniczący w doświadczeniu wiary⁹². Interpretacja ta znajduje uzasadnienie w nauczaniu Kościoła dotyczącym funkcji obrazów i znaków, które – jako rzeczywistości widzialne – odsyłają do niewidzialnego misterium oraz uczestniczą w jego uobecnianiu (por. KKK 1151–1152, 1159–1160)⁹³.

Istotnym uzupełnieniem jest analiza kontekstu liturgicznego, uwzględniająca rytualne użycie drzwi oraz ich funkcję w strukturze celebracji. Drzwi kościoła jawią się w tej perspektywie jako miejsce wejścia – zarówno fizycznego, jak i duchowego – z przestrzeni typowo *profanum* do sfery *sacrum*, którą unaoacza rzeczywistość liturgii, która jednocześnie jest uprzywilejowaną przestrzenią spotkania z Bogiem⁹⁴.

5.1. Kontekst społeczno-eklezyjalny i jego odzwierciedlenie w fasadzie katedry

Analizując społeczny kontekst przesłania drzwi katowickiej archikatedry, należy uwzględnić jednocześnie kontekst eklezyjalny i ogólny kontekst polityczny, który wpływa na oba poprzednie⁹⁵. Interpretacji można dokonać w dwóch perspektywach: skupiając się na treści przedstawionej na drzwiach i ich znaczeniu, do którego zrozumienia jest potrzebny wspomniany kontekst społeczny, oraz wpływu zmian symboliki fasady katedry na znaczenie dekoracji drzwi.

W pierwszym przypadku kluczowe znaczenie mają sceny z historii Polski, a szczególnie pierwsza, która ukazuje genezę chrześcijańskiej tożsamości Polaków i ostatnia przedstawiająca celebrację tysiącletniej rocznicy pierwszego wydarzenia. Środkowa kwatera przypomina o okresie świetności w rozwoju społeczno-kulturowym Polski – wzmacniając tę pamięć, stymuluje nadzieję na przyszłość.

Z okazji Jubileuszu w 2016 r. przygotowano Projekt „966” prezentujący dzieła i interpretacje nawiązujące do początków państwowości Polski i chrztu Polski, w którym artyści dokonują wizualnej interpretacji tego wydarzenia. Dla celu tego opracowania na uwagę zasługuje obraz i komentarz Edwarda Habdasa⁹⁶.

⁹² Por. rozdziały „Liturgia – Kosmos – Historia”, „Święte miejsca” i „Problem obrazów” w: J. Ratzinger, *Duch liturgii*, Poznań 2002, s. 24-33, 59-68, 105-121.

⁹³ „Święty obraz, ikona liturgiczna, przedstawia przede wszystkim Chrystusa. Nie może ona przedstawiać niewidzialnego i niepojętego Boga; dopiero Wcielenie Syna Bożego zapoczątkowało ową „ekonomię obrazów” – KKK 1159; „Ikonoografia chrześcijańska za pośrednictwem obrazu wyraża orędzie ewangeliczne [...]” – KKK 1160.

⁹⁴ Por. J. Ratzinger, *Duch liturgii*, s. 59-68, 105-121.

⁹⁵ Por. J. Gorzelik, *Między „sensus catholicus”...*, s. 273-277. Autor w rozdziale „Pochód Polski do Chrystusa ze Śląskiem w tle – wystrój katowickiej katedry” skupił się na normatywnym charakterze wystroju drzwi.

⁹⁶ „Gdy myślę o pradziejach mojej Ojczyzny przed oczami jawi mi się piastowskie gniazdo w puszczy [...] dzięki powstającej organizacji państwowej i kościelnej nastąpiło umocnienie plemiennej tożsamości. [...] W tym kontekście chrzest Mieszka I jest wyrazem wielkiej mądrości duchowej i politycznej [...] Kontempluję pradzieje mojej Ojczyzny dostrzegając mistyczny obraz w glorii biblijnej [...] Poszukując wyższych wartości ciągle powracamy do źródeł

Prezentuje na nim na tle słowiańskiego boru kopię reliefu, nawiązującego formą do sceny chrztu Pańskiego z drzwi katowickiej katedry. W komentarzu autor wskazuje na wdzięczność za ten cywilizacyjny skok wynikający z przyjęcia wartości chrześcijańskich przez Polaków.

Natomiast ostatnia scena milenijnych obchodów na Śląsku wyraźnie odaje istotę nastrojów społecznych górnośląskich katolików okresu powstawania docelowych drzwi katedry. Może być kluczem do objaśnienia doboru scen chrztu św. w kontekście ukazania wartości i wydarzeń kształtujących tożsamość ludzi Górnego Śląska – chrześcijańską i polską zarazem i z odniesieniem do całego Śląska dzięki przedstawieniu św. Jadwigi Andegawęńskiej⁹⁷ (scena E). Na lewym skrzydle są przedstawieni: Chrystus, św. Piotr i św. Paweł. Na prawym – pierwsi chrześcijańscy władcy Polski i Litwy, którzy zapoczątkowali rozwój kraju (sceny D i E). Ostatnia omawiana scena (F) ukazuje duchowe przywództwo Kościoła w okresie komunizmu, przywołuje pragnienia społeczne tego okresu. Co ciekawe, w historii Europy i historii Polski od początku w tle zawsze prezentuje się kobietę-chrześcijkę jako inicjatorkę nawrócenia do Boga. Kobietami tymi są: Maryja jako Królowa Polski albo żona władcy.

Z zachowanych relacji wiemy, jak ważne dla Ślązaków było piekarskie sanktuarium⁹⁸. Już w dwudziestoleciu międzywojennym odbywały się tam liczne pielgrzymki. Wydarzenia z 1966 r. były więc tylko utrwaleniem tej tradycji, a zarazem włączeniem w święto ogólnopolskie. Pokazana w prawej dolnej kwaterze ikona Matki Bożej Częstochowskiej była bardzo ważna i fizycznie (w swojej kopii) obecna na obchodach⁹⁹. Niekwestionowane przywiązanie Ślązaków do wizerunku Czarnej Madonny i potrzeba świadectwa wiary ma związek z katowicką katedrą. Spod jej drzwi, mimo „aresztowania” ikony Matki Boskiej Częstochowskiej, odbyła się zaplanowana na wrzesień 1966 r. peregrynacja jasnogórskiego obrazu po diecezji katowickiej, a o jej duchowej obecności przypominało puste obramowanie obrazu. Także postacie Wyszyńskiego¹⁰⁰ i Wojtyły¹⁰¹ są mocno związane z sanktuarium, które nieraz odwiedzali i gdzie głosili nauki

---

czystości, które znajdujemy w tradycji naszych przodków i dążymy do coraz wyższych wartości duchowych i materialnych [...]” – E. Habdas, *Fundament duchowy mojej Ojczyzny*, w: *Projekt 966. Jubileusz Narodowy – Sztuka Polska 2016. Wystawa z okazji 1050-lecia Chrztu Polski*, Toruń 2016.

⁹⁷ Por. J. Gorzelik, *Między „sensus catholicus”...*, s. 276.

⁹⁸ Por. D. Szlachta, *Pielgrzymki stanowe do sanktuarium w Piekarach Śląskich w latach 1945-2020*, „Studia Sandomierskie” 27 (2020), s. 139-169.

⁹⁹ Por. R. Morawski, *Milenium Chrztu Polski w Piekarach Śląskich – Duchowej Stolicy Górnego Śląska*, 22.05.2020, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kosciol/68364,Milenium-Chrztu-Polski-w-Piekarach-Slaskich-Duchowej-Stolicy-Gornego-Slaska.html> [dostęp: 2.09.2025].

¹⁰⁰ Por. A. Dziurok, *Śląskie drogi Prymasa Wyszyńskiego*, 22.02.2020, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kosciol/53746,Slaskie-drogi-Prymasa-Wyszynskiego.html?search=534439> [dostęp: 2.09.2025].

¹⁰¹ Por. D. Szlachta, *Pielgrzymka Jana Pawła II na Górny Śląsk*, 28.10.2025, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/karol-wojtylajan-pawel/120315,Pielgrzymka-Jana-Pawla-II-na-Gorny-Slask.html?search=720653269> [dostęp: 2.09.2025].

stanowe. Ostatnią scenę można więc interpretować jako główny akcent lokalny, ale również może być ona zwieńczeniem i wynikiem cyklu wydarzeń, ukazując powiązanie historii chrześcijaństwa z historią Polski na Górnym Śląsku¹⁰². Od chrztu Chrystusa, który daje wszystkiemu początek, przez chrzest pogan (Korneliusz), chrzest Europy (Lidia), po chrzest Polski i zjednoczonej z nią w unii Litwy, podążamy do Śląska, który jest właśnie przez chrzest włączony w historię zbawienia.

Warto także zaznaczyć, że dodatkowym kontekstem dla interpretacji przesłania głównych drzwi jest fasada, stanowiąca kwintesencję zmian, której podlegała budowa katedry. Wynikały one z przemian społecznych i eklezjalnych, na które wpływała sytuacja polityczna w Polsce i na Śląsku. Działo się tak dlatego, że budowla od początku miała być dużym i symbolicznym przedsięwzięciem, stąd interesowały się nią nie tylko władze lokalne, ale także wojewódzkie czy państwowe.

Symboliczny okazuje się być również sam dynamizm przemian społecznych na przestrzeni ostatnich 100 lat, w których widać wytrwałość i zaangażowanie Ślązaków¹⁰³. W latach przedwojennego kryzysu finansowego środki pozyskiwano z dobrowolnych składek różnych grup zawodowych i obu dominujących wówczas na Śląsku narodowości. Poza tym osoby bezrobotne za pracę przy budowie otrzymywały jedzenie i dach na głowę¹⁰⁴. Wówczas władze państwowe sprzyjały powstawaniu tej budowli. Po II wojnie światowej otoczenie polityczne diametralnie zmieniło się, zniechęcając lokalną społeczność do otwartej pomocy, a biskup został internowany. W tym czasie władze komunistyczne poparły księdza, który został wyznaczony na budowniczego katedry, aby doprowadził do oddania do użytku świątynię w konkretnym terminie, kosztem jakości i spójności przekazu¹⁰⁵. Wraz z uprzemysłowieniem regionu przyjeżdżała na Śląsk do pracy ludność z innych części Polski, której niekoniecznie były bliskie wartości chrześcijańskie. W tej sytuacji powołany na biskupa diecezji katowickiej Herbert Bednorz zaczął przekazywać społeczne nauczanie Kościoła, odwoływać się do śląskich korzeni i zachęcać do odpowiedzialności za budowę kościołów¹⁰⁶. W tym klimacie społecznym mimo trudności dokonano poprawek i renowacji katedry, a bogate w misyjne przesłanie główne drzwi katedry zostały dyskretnie zamieszczone w tle prostej fasady¹⁰⁷.

¹⁰² Por. J. Gorzelik, *Między „sensus catholicus”...*, s. 276-280. Autor stosuje nowożytne pojęcie historii narodu i nawiązuje do teologii narodu.

¹⁰³ Por. *Katedra Chrystusa Króla...*, s. 8-29, 124-125.

¹⁰⁴ Por. tamże, s. 8, 12.

¹⁰⁵ Por. tamże, s. 16-17.

¹⁰⁶ Por. Kołek A., *Problematyka społeczno-religijna w kaznodziejstwie biskupa Herberta Bednorza (1967-1989)*, Katowice 2002.

¹⁰⁷ Oddanie do użytku i poświęcenie nowych drzwi katedry i pozostałego wyposażenia katedry nie zostało odnotowane w katowickim dzienniku – por. „Dziennik Zachodni” 31 (1975), nr 259-261 z 22/23, 24 i 25 listopada.

Pierwotne projekty i początki powstawania katedry ukazują, że został zaprojektowany bogaty program ikonograficzny¹⁰⁸, z wyraźnym przesłaniem, także teologicznym, który jednak w wyniku wielu zmian zatarł się. Obecnie próbuje się wrócić do pierwotnych założeń i stworzyć na nowo bardziej czytelne przesłanie. Dlatego w czerwcu 2022 r. fasada katedry została przebudowana – dodano tympanon i trzy figury: Chrystusa Króla i patronów diecezji (fot. 4A)¹⁰⁹ zamiast wcześniej planowanych świętych Cyryla i Metodego¹¹⁰. We wrześniu 2025 r. ukończono tympanon, uzupełniając go o scenę pt. *Hold ludu śląskiego dla Chrystusa Króla* (fot. 4B), przedstawiającą śląskie rodziny z dziećmi, górników, harcerzy i duchownych oddających Mu pokłon jako symboliczną reprezentację ludności Górnego Śląska w 2. połowie XX w.¹¹¹

Dodatkowo w kontekście zmienności okoliczności, opinii i ograniczeń podjętych działań, aby odpowiednio wyposażyć katedrę, warto pamiętać o zdaniu zamieszczonym na jej fasadzie: „SOLI DEO HONOR ET GLORIA” (patrz fot. 4A i 4B). Może ono przypominać wszystkim spoglądającym na tę świątynię, że liczą się tylko czyny wykonane na chwałę Bożą. Zbliżywszy się do centralnych drzwi katedry, można odkryć w jej scenach zakorzenie tego przesłania w chrześcijańskim świadectwie wiary poprzednich pokoleń.

Opisany kontekst społeczno-eklezyjny i ideologiczny poprzedzający rok powstania projektu artystycznego analizowanych drzwi znalazł odzwierciedlenie w treści kwater. Dlatego sceny ukazują zarówno wydarzenia biblijne, jak i wydarzenia z historii Polski, wpisując ją w historię zbawienia. Drzwi miały nie tylko podkreślać tożsamość chrześcijańską i polską górnośląskich wiernych¹¹², ale obecnie stanowią świadectwo wrażliwości artystycznej i religijnej katolików z lat 60-70. XX w. w diecezji katowickiej. Jednocześnie treść scen świadczy o związku chrześcijaństwa z kulturą i tożsamością narodową Polaków, a także konieczność powrotu do korzeni w burzliwym XX w. Wydaje się, że wzbogacenie wystroju fasady wynika ze świadomości istnienia takiego związku i jednocześnie wyraża pragnienie, by wzmocnić to przesłanie w XXI w. (fot. 4B).

¹⁰⁸ J. Szczyпка-Gwiazda, *Historia budowy...*, s. 97.

¹⁰⁹ Por. wiadomość z 13.06.2022, <https://www.wkatowicach.eu/informacje/w-katowicach/Na-szczytcie-archikatedry-stanela-6-metrowa-rzezb-Chrystusa-Krola.-Zobaczcie-zdjecia/idn:921> [dostęp: 2.10.2022].

¹¹⁰ Por. J. Gorzelik, *Kult autentyczności...*, s. 208.

¹¹¹ Por. Wiadomość z 3.09.2025, <https://www.wkatowicach.eu/informacje/w-katowicach/Archikatedra-Chrystusa-Krola-z-ukonczonym-tympanonem-Hold-Ludu-Slaskiego-dla-Chrystusa-Krola-juz-w-pelnej-okazalosci-Zdjecia/idn:10156> [dostęp: 5.09.2025].

¹¹² Za zdecydowanie normatywnym charakterem dekoracji głównych drzwi wejściowych katowickiej katedry opowiada się Gorzelik, jednocześnie zwracając uwagę na interesujący program artystyczny, który pomija zagadnienie relacji narodowych: polsko-niemieckich. Zakłada, że zaprezentowane sceny z historii Polski to celowe działanie budujące jedność społeczną – por. J. Gorzelik, *Między „sensus catholicus”...*, s. 275-276.

5.2. Kontekst teologiczny¹¹³

Drzwi kościoła lub Drzwi Święte jako symbol Chrystusa można przedstawić ikonograficznie zasadniczo na dwa sposoby: doktrynalno-chrystocentryczny lub moralno-etyczny, czyli antropologiczny¹¹⁴.

Pierwszy sposób – chrystocentryczny – opisuje samego Chrystusa, Jego wcielenie, śmierć, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie, który eschatologicznie przypomina o Bożej obietnicy Zbawienia („niebieskiego Jeruzalem”) i pełnej realizacji królestwa Bożego. Wskazuje na Objawienie Boże uwidocznione w historii zbawienia (por. KKK 53). Chrystus przypomina, że jest „bramą owiec” i „dobrym pasterzem” Bożej owczarni, którą zjednoczy wokół siebie (por. J 10,7-16). Podstawowe znaczenie drzwi katedry jako symbolu samego Chrystusa w tym przypadku zostało zaznaczone tylko w pierwszej scenie katowickich drzwi i nie jest wyraźne, bo Jezus jest przedstawiony w jednym z Jego momentów życia: początku życia publicznego, a dalsze sceny nie odsyłają w sposób jednoznaczny do Osoby Jezusa Chrystusa. Scena chrztu Pańskiego, typowa dla ikonografii baptysterium¹¹⁵, pozwoli jednak później na podjęcie interpretacji trynitarnej. Podobnie wystrój fasady sugeruje myśl wiodącą w interpretacji znaczenia symboliki głównych drzwi kościoła.

Pierwotny program artystyczny zdobień katedry przewidywał na fasadzie werset z Księgi Apokalipsy (Ap 21,3-4), co czyniłoby przedstawione sceny czytelnymi eschatologicznie (fot. 2)¹¹⁶. Jednak wobec prześladowań polskiego Kościoła przez władze komunistyczne w latach 60. minionego wieku zdecydowano się podkreślić prymat Boga dewizą charakterystyczną dla ówczesnego prymasa Polski bł. kard. Stefana Wyszyńskiego jako odpowiedź wiary na kontekst społeczno-polityczny (fot. 4A)¹¹⁷. W dekoracji tych drzwi został za to rozwinięty aspekt misyjny i liturgiczny chrztu św. Chrystus nazywając siebie „bramą owiec”

¹¹³ Na potrzeby tej części opracowania wykorzystano odniesienia do syntezy doktrynalnej zawartej w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*, gdzie bardziej szczegółowo podano inne źródła teologiczne. Cytaty Pisma Świętego przedstawiono zgodnie z tym opracowaniem. O możliwości rozszerzenia interpretacji o perspektywę teologiczną lub zastosowania „ikonologii teologicznej” świadczą np. KKK 1151: „Pan Jezus w swoim przepowiadaniu posługuje się znakami świata stworzonego, by dać poznać tajemnice królestwa Bożego.[...] Nadaje nowe znaczenie wydarzeniom i znakom Starego Przymierza, (...) ponieważ On sam jest sensem tych wszystkich znaków.” oraz KKK 1160: „Ikonografia chrześcijańska za pośrednictwem obrazu wyraża orędzie ewangeliczne, które Pismo Święte opisuje za pomocą słów. Obraz i słowo wyjaśniają się wzajemnie”.

¹¹⁴ Por. J. Królikowski, *Liturgia i sztuka. Wzajemne relacje w służbie wiary*, w: *Człowiek w przestrzeni...*, s. 13-29; P. Jura, *La porta...*, s. 97. Charakterystyka ikonografii chrześcijańskiej por. Ch. Zieliński, *Sztuka sakralna...*, s. 377-385.

¹¹⁵ Ch. Zieliński, *Sztuka sakralna...*, s. 66.

¹¹⁶ Byłoby to odniesienie do powtórnego przyjścia Chrystusa, który jako podróżny niespodziewanie zapuka do bramy, por. S. Kobielus, *Niebiańska Jeruzolima...*, s. 43.

¹¹⁷ Por. T. Aleksandrowicz, *Antyk i współczesność: wokół pragmatyki tekstu antycznego (1 Tm 1,17). Z badań nad tradycją antyczną na Górnym Śląsku*, „Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae” 18 (2008), s. 385-395; H. Pyka, *Katedra katowicka...*, s. 169. Według zapisków bp. Adamskiego napis ten był „najwłaściwszy i na czasie” i został wykonany w latach 1962-1963 – por. *Katedra Chrystusa Króla...*, s. 118.

i „dobrym pasterzem” zaprasza do wejścia w zbawczą relację i oczekuje na odpowiedź ludzkiej wolności (por. J 10,1-2.7-9). Stąd drugi możliwy sposób prezentacji programu ikonograficznego ma profil moralno-etyczny i zarazem antropologiczny. Podkreśla raczej stan człowieka zbliżającego się do Chrystusa, jego zbliżanie się i utożsamienie z Chrystusem – Bogiem Człowiekiem. Zwykle jest prezentowany w ikonografii hagiograficznej.

Tymczasem w przypadku analizowanych drzwi nie widać biografii tylko jednego świętego: rozpoznajemy świętych w scenach kwater środkowych i dolnych. Na lewym skrzydle apostołów: świętych Piotra i Pawła oraz pierwszych chrześcijan, nazywanych świętymi: św. Korneliusza i św. Lidię, więc przesłaniem mogłoby być wezwanie do apostołstwa i uświęcania życia rodzinnego, pracy i własnego otoczenia wzorem pierwszych chrześcijan. Na drugim skrzydle widnieją: św. Jadwiga Królowa oraz przyszyły św. Jan Paweł II i bł. kard. Stefan Wyszyński, czyli chrześcijanie z dużą odpowiedzialnością społeczną i żywą relacją z Bogiem. Powyższe zagadnienia świętości w relacjach międzyludzkich są widoczne także w nauczaniu duszpasterskim bp. Bednorza¹¹⁸.

W przypadku drzwi katedry w Katowicach bardziej wyraźny jest aspekt moralno-antropocentryczny, przedstawiający bardziej jednoznacznie pragnienia nawrócenia i przyjęcia chrztu św. jako efektu działania Ducha Świętego niż podkreślenie chrystologicznej treści scen, skłaniając widza do refleksji czy kontemplacji prawd wiary. Właśnie chrzest jest bramą do dalszych sakramentów, bramą życia duchowego (*vitae spiritualis ianua*) i drogą nawrócenia prowadzącą do królestwa Bożego (por. KKK 1213). Wezwanie św. Jana Chrzciciela: „Nawróćcie się, bo bliskie jest królestwo niebieskie” (Mt 3,2) oraz wskazanie na Jezusa: „Oto Baranek Boży, który gładzi grzech świata” (J 1,29) odsyła do samego Chrystusa jako Króla tej Bożej rzeczywistości. To wezwanie powtarza sam Jezus (Mt 4,17) i prosi, by apostołowie przypominali o bliskości królestwa Bożego (por. Mt 10,5.7). Tę bliskość Królestwa zwykle postrzegamy jako immanentność przyszłych wydarzeń, jako wydarzenie graniczne, jako „eschatologiczny próg”. Tymczasem można odczytać tę bliskość w sposób duchowy jako wezwanie do przechodzenia przez kolejne wewnętrzne drzwi duszy w sakramentalnej bliskości Chrystusa w Jego Kościele.

Ochrzczeni są wezwani do „drugiego nawrócenia”, które ma także wymiar wspólnotowy (por. KKK 1429). Ponowne nawrócenie chrześcijanin podejmuje korzystając z sakramentu pokuty i pojednania. Okresem o charakterze pokutnym mogą być też pielgrzymki (por. KKK 1438), również ta milenijna do sanktuarium w Piekarach Śląskich. Być może wrażliwość ówczesnych Górnoszlązaków i atmosfera niepokoju spowodowała potrzebę podkreślenia misyjnej i społecznej roli

---

¹¹⁸ Por. A. Kołek, *Problematyka społeczno-religijna w kaznodziejstwie biskupa Herberta Bednorza (1967-1989)*, Katowice 2002; A. Wuwer, D. Szlachta, *Caritas et iustitia in re sociali. Przesłanie społeczne biskupów katowickich podczas pielgrzymek mężczyzn do Piekarów Śląskich (1966-2016)*, Katowice 2017.

Kościola, a katecheza o chrzcie świętym została ograniczona do języka parenetycznego.

Jak już wspomniano, aspekt dotyczący prezentacji tajemnic wiary w Boga Trójjedynego został jedynie subtelnie zaznaczony w dekoracji drzwi przez dodany symbol Ducha Świętego. Może to jednak stanowić punkt wyjścia do dalszej interpretacji, kiedy przypomnimy sobie słowa św. Jana Chrzciciela poprzedzające opis chrztu Pańskiego: „Ja ochrzciłem was wodą, a On będzie was chrzcił Duchem Świętym” (Mk 1,8)¹¹⁹.

Biorąc pod uwagę, że scena chrztu Pańskiego stanowi klucz dla zrozumienia tożsamości chrześcijanina jako dziecka Boga w Synu Bożym (por. Ga 3,26; 4,6; 1 J 3,1), jej mistagogiczna interpretacja pozwala ukazać teologiczną głębię prawd wiary każdemu chrześcijaninowi i temu, kto przybliży się do chrześcijaństwa¹²⁰. Dodatkowo antropologiczne znaczenie drzwi zwraca uwagę na głębokie znaczenie możliwości wejścia i wyjścia do przestrzeni relacji z Bogiem¹²¹, co mogłoby podkreślić wolność i wezwanie do dzielenia się otrzymanymi dobrami, jakimi się cieszą dzieci Boże (por. Ga 4,7).

Człowiek przez chrzest święty – „bramę życia duchowego” (por. KKK 1213) i „sakramentalny węzeł jedności” (por. KKK 1271) – wkracza w „sferę oddziaływania” łaski uświęcającej, nawiązując osobistą relację z Trójcą Świętą, która daje mu moc, by podążać śladami Chrystusa (por. J 1,12 oraz Rz 8,14-17). Naśladując Chrystusa, otrzymuje łaskę Ducha Świętego, by wprowadzać relacje międzyludzkie na poziom więzi miłości budujących królestwo niebieskie (por. Rz 8,15-17; Ga 4,5-7 oraz Kazanie na górze Mt 5,1-16). Jest to królestwo Chrystusa często opisywane jako cenny skarb prowokujący radość, i dziedzictwo dla dzieci Bożych (por. nauczanie o królestwie niebieskim np. w Mt 12–13; 19–20; 22–23). Do królestwa Bożego może wejść tylko ten, który narodził się z wody i z Ducha (por. J 3,5), czyli przekroczył próg wyłącznie ludzkiego postrzegania swojego życia i wydarzeń, by wejść w pełniejsze doświadczanie relacji z Bogiem Trójjedynym i mocą Ducha Świętego dostrzegać Bożą obietnicę zbawienia i przekazywać Boży sens w wydarzeniach społecznych, relacjach rodzinnych, ważnych sytuacjach życiowych, np. tych, którym towarzyszą sakramenty (narodzenie, małżeństwo,

¹¹⁹ „Ikona wynika z modlitwy i do modlitwy prowadzi: uwalnia od zamknięcia zmysłów, które dostrzegają jedynie zewnętrzność, materialną powierzchwność, a nie zauważają przezroczywości ducha, przezroczywości Logosu w rzeczywistości. [...] Ikona chce pociągnąć nas na wewnętrzną drogę [...] naprzeciw przychodzącemu powtórnie Chrystusowi. Jej dynamika jest w całości tożsama z dynamiką liturgii. Jej chrystologia jest trynitarna – to Duch Święty czyni nas widzącymi, to Jego działanie wywołuje w nas zawsze ruch w kierunku Chrystusa” – J. Ratzinger, *Duch liturgii...*, s. 110-111.

¹²⁰ Na przykład św. Jan Chryzostom zwracał uwagę, że najważniejsze w widzialnych rytach jest niewidzialne działanie Boga i katechezę mistagogiczną kierował także do katechumenów, aby pomóc im odczytać działanie i obecność Boga w sakramentach wtajemniczenia – por. J. Naumowicz, *Jan Chryzostom: moralista czy mistagog?*, w: Jan Chryzostom, *Katechezy chrzcielne*, Kraków 2021, s. 33; S. Czerwik, *Katecheza mistagogiczna a celebrowanie sakramentu chrztu*, „Przegląd Homiletyczny” 9 (2005), s. 91-105.

¹²¹ R. Guardini, *Lo spirito della liturgia. I santi segni*, Brescia 1967, s. 147-148.

choroba, śmierć). Chrzest jest bramą do życia i królestwo Bożego dla wszystkich ludzi, aby mieli życie wieczne¹²².

W oparciu o misterium chrztu świętego i misyjną narrację scen katedralnych drzwi i dodany symbol Ducha Świętego wykraczający poza obramowania kwater, można odkryć w tle dyskretną naukę o żywej obecności Ducha Świętego w Kościele, który przekracza czas i ludzkie możliwości. W mistagogicznej katechezie można naświetlić tajemnicę Trzeciej Osoby Boskiej, która jest głównym „Poruszy-cielem” osobistego nawrócenia i misyjnej działalności Kościoła w każdym czasie.

5.3. Kontekst liturgiczny z perspektywy rytualnego użycia drzwi kościoła¹²³

Analiza rytualna wymaga całościowego spojrzenia na drzwi katedry jako elementu rytualnego w liturgii sakramentalnej, co będzie stanowić kontekst dla ikonologicznej interpretacji ich treści. Liturgię chrześcijańską celebrować Kościół, stąd wymiar eklezjalny wskazywany w poniższym tekście ma znaczenie teologiczne i odnosi się do tej tajemnicy wiary.

Obrzęd poświęcenia nowych drzwi najpełniej wyraża znaczenie i symbolikę drzwi kościoła, chociaż wskazuje się ich znaczenie także w obrzędach poświęcenia kościoła, inicjacji chrześcijańskiej, sakramentu małżeństwa i pogrzebu. Obrzęd poświęcenia drzwi kościoła został przewidziany, aby przypomnieć znaczenie wejścia do świątyni, które ma miejsce w celebracjach chrztu, ślubu i pogrzebu oraz znaczenie dostępu do rzeczywistości nadprzyrodzonej, którą symbolizuje budynek kościoła. Sugeruje się, aby poświęcenie nowych drzwi kościoła odbywało się w IV niedzielę wielkanocną (Niedzielę Dobrego Pasterza)¹²⁴, co podkreśla charakter chrystologiczny wydarzenia.

Modlitwa z poświęcenia drzwi wyraża prośbę, aby ci, którzy przekraczają próg domu Bożego, słuchali słowa Bożego i celebrowali Boskie tajemnice, pokornie szli za głosem Chrystusa, który ogłasza, że jest „drzwiami do życia wiecznego”¹²⁵. To podążanie za Chrystusem można dostrzec w ostatniej procesyjnej scenie (F) głównych drzwi katowickiej archikatedry. Czytanie z Księgi Apokalipsy (Ap 21,2-3.23-26)¹²⁶ podkreśla aspekt eschatologiczny przekraczania progu Nowego Jeruzalem. Obecnie może o tym przypominać fasada wzbogacona o figurę Chrystusa Króla i zwrócone ku Niemu postacie na tympanonie (por. fot. 4A). W modlitwie wiernych następuje podkreślenie aspektu eklezjalnego, bycia „żywym kamieniem” duchowej świątyni zbudowanej na węgle, którym jest

¹²² Por. S. Czerwik, *Katecheza mistagogiczna...*, s. 91, przypis 1.

¹²³ Por. bibliografia, księgi liturgiczne; J. Ratzinger, *Duch liturgii...*, s. 59-68, 105-197. „Sakramenty Kościoła nie wykluczają, ale oczyszczają i przyjmują całe bogactwo znaków i symboli zaczerpniętych z kosmosu i życia społecznego” – KKK 1152.

¹²⁴ Por. *Rituale Romano. Benedizionale*, 48 – *Benedizione di una porta di una chiesa*, nr 1434-1454.

¹²⁵ Tamże, nr 1441.

¹²⁶ Tamże, nr 1443.

Chrystus i konieczność odnowienia własnej wiary. To przesłanie eklezjalne znalazło odzwierciedlenie w dekoracji drzwi poprzez wizerunki Chrystusa, apostołów Piotra i Pawła, słowiańskiego kapłana i polskich biskupów w towarzystwie świeckich mężczyzn i kobiet.

Poświęcenie nowych drzwi z reguły jest poprzedzone obrzędem poświęcenia kościoła. Rozpoczęcie obrzędu poświęcenia kościoła ma miejsce właśnie przed jego zamkniętymi drzwiami. Antyfony do Psalmu 121 podkreślają radość wchodzenia do Domu Boga, po czym następuje przekazanie budynku biskupowi i symboliczne otwarcie drzwi, zaproszenie do wejścia i uroczyste wejście do kościoła przy śpiewie Psalmu 24¹²⁷.

Drzwi kościoła symbolizują w ten sposób wejście do domu Boga, gdzie chrześcijanie są Jego domownikami. Podobnie obrzęd inicjacji chrześcijańskiej dorosłych wskazuje na chrzest jako drogę do domu Boga Ojca. Wyraźne jest przesłanie analizowanych drzwi dotyczące sakramentu chrztu jako początku nowego życia. Widać to w sekwencji chrztów: rzymskiego setnika, kobiety w Filippi i władców Polski. Aż pięć scen ukazuje chrzest przez polanie wodą w formie popularnej w Polsce od XV w.¹²⁸ Jedynie zanurzenie Jezusa w rzece do pasa nawiązuje do starożytnego obrzędu chrztu przez zanurzenie. Ostatnia scena, obchodów Jubileuszu Chrztu Polski wzywa do nawrócenia, odnowienia życia chrztem.

Wytyczne Soboru Watykańskiego II wskazują, że obrzęd chrztu św. dorosłych wymaga trzystopniowego przygotowania – każdy z tych trzech momentów formacyjnych jest jakby przejściem przez bramę¹²⁹. Tym trzem momentom przejścia odpowiadają trzy obrzędy liturgiczne: przyjęcie do katechumenatu, wybranie kandydatów do chrztu, sprawowanie sakramentów. Pierwszy obrzęd zaczyna się poza kościołem. Po egzorcyzmach i nadaniu imienia następuje wejście do kościoła, przez co katechumeni stają się „domownikami Chrystusa”¹³⁰, jednak wychodzą oni po liturgii słowa i nie uczestniczą w liturgii eucharystycznej.

W drugim okresie odbywają się również „obrzędy przechodzenia”, podczas którego m.in. celebrans zwraca się do Boga z prośbą o „otwarcie im drzwi Jego miłosierdzia”. Sprawowaniu sakramentu chrztu św. w Wigilię Paschalną zaczyna się przed wejściem do Kościoła obrzędem liturgii światła.

Sceny przedstawione na głównych drzwiach katowickiej katedry mogą posłużyć jako pomoc w wyjaśnieniu znaczenia tego sakramentu, w szczególności w okresach jubileuszów¹³¹. Obrzędy wstępne liturgii sakramentu małżeństwa lub pogrzebu nawiązują do wymiaru wspólnotowego Kościoła w komunii świętych,

¹²⁷ Conferenza Episcopale Italiana, *Pontificale Romano riformato a Norma dei Decreti del Concilio Ecumenico Vaticano II e promulgato da Papa Paolo VI. Benedizione degli Oli e Dedicazione della Chiesa e dell'Altare*, Libreria Editrice Vaticana, Città di Vaticano 1980, nr 42, 47-50; *Rito della dedicazione di una chiesa*, nr 37, 54-69, 111.

¹²⁸ Por. W. Pałęcki, *Liturgia i teologia chrztu...*, s. 284.

¹²⁹ Por. *Rituale Romano. Rito dell'Iniziazione Cristiana degli Adulti*, nr 6.

¹³⁰ Tamże, nr 18, 90.

¹³¹ Por. Jan Paweł II, *Incarnationis mysterium*, nr 8.

co wyraża się w towarzyszeniu wiernym w radości i w smutku¹³². Odwołują się więc do aspektu eklezjalnego i postrzegania Kościoła jako rodziny, która wspólnie celebruje sakramentalną obecność Chrystusa.

W każdej z przedstawionych scen chrztu św. pojawiają się osoby, które łączy bliska relacja rodzinna – począwszy od Jezusa Chrystusa z Jego krewnym Janem Chrzcicielem, przez biblijne wskazanie, że Korneliusz i Lidia zostali ochrzczeni wraz z domownikami, a skończywszy na przedstawieniu chrześcijańskich żon przy chrzcie władców. Sceny zaprezentowane na drzwiach katedry ukazują wspólną drogę chrześcijan skupioną na przeżywaniu sakramentu chrztu św. i obecności Chrystusa w ich relacjach osobistych i społecznych.

Drzwi katedry spełniają założenia podane w opisie znaczenia obrzędu poświęcenia drzwi: „wypada, aby drzwi kościoła w swojej strukturze i dziełach sztuki były jakby znakiem Chrystusa [...], a zarazem wszystkich tych, którzy wydeptali drogę świętości, która prowadzi do domu Bożego”¹³³. Jednak dalsza sugestia dotycząca „wewnętrznego znaczenia całej budowli, do której drzwi otwierają dostęp”¹³⁴ nie została w pełni wykorzystana i pozostawia przestrzeń dla mistagogicznych komentarzy.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza scen umieszczonych na głównych drzwiach Archikatedry Chrystusa Króla w Katowicach pozwala stwierdzić, że ich program ikonograficzny posiada wewnętrzną spójność narracji, wzajemne powiązania i w sposób harmonijny łączy przedstawienia biblijne z historycznymi. Ikonografia samych drzwi jak i poszczególnych scen zawiera przedstawienia rzadkie (chrzest Korneliusza oraz chrzest Lidii) nietypowe (wariant ikonograficzny chrztu Jagiełły), oraz nawiązujące do historii regionu (obchody chrztu Polski w Piekarach Śląskich), co czyni zdobienia drzwi unikalnymi. Połączenie scen biblijnych o charakterze uniwersalnym z odnoszącymi się do dziejów Polski i Śląska, a więc partykularnymi, daje możliwość odkrywania nie tylko historii kraju, ale także tajemnic wiary poprzez celebrację sakramentu chrztu świętego.

Poszczególne przedstawienia układają się w narrację podporządkowaną idei budowania nadprzyrodzonego królestwa Chrystusa Króla – patrona śląskiej katedry, które przejawia się w historii zbawienia, jak i w konkretnych dziejach Kościoła w Polsce i na Górnym Śląsku. Symboliczne powiązania między scenami prowadzą od konkretnych historycznych faktów i do treści Objawienia pierwszego z sakramentów. Tym samym ukazują, że panowanie Chrystusa nie jest

¹³² Por. J. Twardy, *Mistagogia w homilii ślubnej*, „Przegląd Homiletyczny” 14 (2010), s. 120-142; A. Żądło, *Mistagogia symboli liturgii pogrzebowej*, „Przegląd Homiletyczny” 15 (2011), s. 67-78.

¹³³ Por. *Rituale Romano. Benedizionale*, 48 – *Benedizione di una porta di una chiesa*, nr 1434, <http://www.liturgia.maranatha.it/Benedizionale/coverpage.htm> [dostęp: 2.09.2025].

¹³⁴ Por. tamże, nr 1435, <http://www.liturgia.maranatha.it/Benedizionale/coverpage.htm> [dostęp: 2.09.2025].

kategorią abstrakcyjną i zewnętrzną, lecz rzeczywistością przenikającą czas i wspólnotę wierzących w poprzednich wiekach i obecnie. Drzwi stają się w ten sposób wizualnym wyznaniem wiary w Chrystusa jako Pana historii i sensu dziejów. Stąd wykonanie i treść scen z głównych drzwi archikatedry Chrystusa Króla w Katowicach odzwierciedla sposób przeżywania wiary Kościoła na Górnym Śląsku w XX w., przede wszystkim jej wytrwałość, zaangażowanie świeckich i jej wymiar społeczny. Wymiar ten ściśle łączy się z problemem tożsamości religijnej i kulturowej Ślązaków.

Program drzwi interpretuje historię regionu nie jako autonomiczną narrację społeczno-polityczną, lecz jako przestrzeń działania łaski i uczestnictwa w historii zbawienia. Wydarzenia lokalne zostają wpisane w szerszą perspektywę eklezjalną, a doświadczenie Kościoła lokalnego ukazane jako część drogi ludu Bożego. Tym samym drzwi pełnią funkcję znaku pamięci teologicznej. Utrwalają przekonanie, że tożsamość wspólnoty nie jest tworzona wyłącznie przez czynniki etniczne czy historyczne, lecz przez odniesienie do Chrystusa Króla, który jednoczy i nadaje sens doświadczeniom pokoleń. Pozwala to na szersze omówienie treści królowania Chrystusa jako fundamentu duchowej ciągłości i nadziei, opartego na godności chrześcijan jako dzieci Bożych. Wówczas bardziej zrozumiałym staje się wezwanie do „drugiego nawrócenia” i zapалу misyjnego.

Chrzest św. jest wejściem do wspólnoty Kościoła, tak jak drzwi katedry: wprowadzają do kościoła i jego sfery *sacrum*. Jednocześnie to wejście w przestrzeń poświęconą Bogu nie wymaga całkowitego porzucenia dotychczasowych zobowiązań rodzinnych i zawodowych przez katolików świeckich, przypisywanych do sfery *profanum*, lecz pokazuje potrzebę umiejętnego wprowadzenia tych codziennych zajęć i okoliczności w sferę uświęcenia, a więc w królestwo niebieskie Chrystusa Króla. Wymaga to jednak umiejętności odczytania symboli historycznych i liturgicznych dostępnych na zewnętrznej stronie drzwi katedry przez kolejne pokolenia Ślązaków. Przyczyni się to do osobistego odczytania przesłania i zaproszenia do chrześcijańskiego zaangażowania w osobistą relację z Chrystusem, które byłoby widoczne także społecznie. W ten sposób Górnoślązacy będą kontynuować historię zapisaną na głównych drzwiach śląskiej archikatedry.

Obrazy utrwalone w materiale rzeźbiarskim po mistagogicznym wprowadzeniu przygotowują uczestnika liturgii do odczytania własnego życia w świetle królowania Chrystusa, a tym samym posiadają realny wymiar formacyjny. Chrzest św. jako „brama wejściowa” dla pozostałych sakramentów stwarza możliwość wyjaśniania poszczególnych rytów sakramentalnych wzbogacając o mistagogiczny komentarz do głównych drzwi kościoła. Drzwi stają się *locus theologicus*, o ile sztuka, historia, liturgia i osobiste przekonania spletają się w doświadczeniu wiary i prowadzą do jej głębszego zrozumienia.

Zastosowana metodologia, łącząca analizę formalno-ikonograficzną z hermeneutyką teologii liturgii, pozwoliła spojrzeć na drzwi katedry z różnych perspektyw, aby odkryć ich przesłanie. Interdyscyplinarne ujęcie ukazało, że główne drzwi kościoła i ich zewnętrzne zdobienie jako zakorzeniony historycznie

i sprofilowany kulturowo nośnik treści teologicznej – może być dostępny dla każdego zainteresowanego. Badanie potwierdza zasadność traktowania elementów sztuki sakralnej XX w. nie tylko jako świadectw epoki czy wyrazu artystycznego jej autorów i zleceniodawców, lecz jako nośników Objawienia interpretowanego w kluczu lokalnej tożsamości i doświadczenia Kościoła.

Podsumowując, możemy wskazać, że oryginalny program ikonograficzny drzwi katowickiej archikatedry ukazuje tożsamość górnośląskich katolików, która kształtowała się w burzliwym okresie budowania śląskiej katedry w XX w. Nie są jedynie dziełem sztuki sakralnej i historycznym świadectwem religijności regionu, lecz także teologicznym symbolem Chrystusa bogatym w liturgiczne odniesienia. Poprzez teologiczną treść – wydobywaną w oparciu o ikonografię i funkcję liturgiczną – główne drzwi wejściowe archikatedry Chrystusa Króla w Katowicach nadal stanowią zaproszenie do świadomego wejścia w przestrzeń Objawienia i osobistej relacji z Chrystusem w zjednoczeniu z innymi w budowaniu królestwa niebieskiego.

Bibliografia

- Aleksandrowicz T., *Antyk i współczesność: wokół pragmatyki tekstu antycznego (1 Tm 1,17). Z badań nad tradycją antyczną na Górnym Śląsku*, „Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae” 18 (2008), s. 385-395.
- Brandt M., *Bernwards Tür – Schätze aus dem Dom zu Hildesheim*, Regensburg 2010.
- Buchta R., *Mistagogia w polskiej refleksji i praktyce katechetyczno-duszpasterskiej po II Soborze Watykańskim*, Katowice 2017.
- Ciciora B., Wyrwa A.M., *Zaprowadzenie chrześcijaństwa w Polsce. Krótkie studium obrazu Jana Matejki „Zaprowadzenie chrześcijaństwa RP 965”*, Dziekanowice–Lednica 2013.
- Conferenza Episcopale Italiana, *Pontificale Romano riformato a Norma dei Decreti del Concilio Ecumenico Vaticano II e promulgato da Papa Paolo VI. Benedizione degli Oli e Dedicazione della Chiesa e dell'Altare*, Libreria Editrice Vaticana, Città di Vaticano 1980.
- Conferenza Episcopale Italiana, *Pontificale Romano riformato a Norma dei Decreti del Concilio Ecumenico Vaticano II e promulgato da Papa Paolo VI. Rito dell'Iniziazione Cristiana degli Adulti*, Fondazione di Religione Santi Francesco d'Assisi e Caterina da Siena, 1989.
- Cudzych W., *O życiu i twórczości śląskiego rzeźbiarza Jerzego Egona Kwiatkowskiego (1928-2005)*, Katowice 2023.
- Czerwik S., *Katecheza mistagogiczna a celebracja sakramentu chrztu*, „Przegląd Homiletyczny” 9 (2005), s. 91-105.
- Człowiek w przestrzeni sakralnej. Liturgia i sztuka*, red. G. Ryba, Rzeszów 2015.
- Ćwikliński G., *Miejsca święte a współczesna sztuka sakralna. Problem właściwej organizacji przestrzeni kultu liturgicznego w ustawodawstwie kościelnym po Soborze Watykańskim II*, „Studia Elckie” 21 (2019), s. 197-210.

- Dekoracja Katedry Śląskiej*, Gazeta „Polonia” z 22.02.1931.
- Delbrueck R., *Notes on the Wooden Doors of Santa Sabina*, „The Art Bulletin” 34,2 (1952), s. 139-145.
- Drzwi Gnieźnieńskie*, t. 1, red. M. Walicki, Wrocław 1956.
- Drzwi Gnieźnieńskie* t. 2-3, red. M. Walicki, Wrocław 1959.
- Drzwi katedry wrocławskiej*, red. K. Graczyk, Włocławek 2004.
- Dziennik Zachodni*” 31 (1975), nr 259-261, z 22/23, 24 i 25.11.
- Dziurok A., *Śląskie drogi Prymasa Wyszyńskiego*, 22.02.2020, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kosciol/53746,Slaskie-drogi-Prymasa-Wyszynskiego.html?search=534439> [dostęp: 2.09.2025].
- Falk I., Lányi J., *The Genesis of Andrea Pisano's Bronze Doors*, „The Art Bulletin” 2 (1943), s. 132-153.
- Fides ex visu. U drzwi Twoich*, red. R. Knapieński, A. Kramiszewska, Lublin 2013.
- Forstner D., *Świat symboliki chrześcijańskiej. Leksykon*, Warszawa 2001
- Franciszek, Bulla ogłaszająca Jubileusz Zwyczajny roku 2025 *Spes non bonfundit* (2024).
- Franciszek, Bulla ogłaszająca Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia *Misericordiae vultus* (2015).
- Franciszek, List apostołski o formacji liturgicznej ludu Bożego *Desiderio desideravi* (2022).
- Gorzeliński J., *Kult autentyczności i powrót do słowiańskich korzeni. Projekt rzeźbiarskiej dekoracji katedry Chrystusa Króla w Katowicach a mit cyrylo-metodiański*, „Nasza Przyszłość” 128 (2017), s. 203-217.
- Gorzeliński J., *Między „sensus catholicus” a „uchrześcijańskim nacjonalizmem”: sztuka Kościoła rzymskokatolickiego na Górnym Śląsku wobec dyskursów narodowych*, Katowice 2020.
- Guardini R., *Lo spirito della liturgia. I santi segni*, Brescia 1967.
- Guardini R., *Mundo y persona*, Madrid 2000.
- Hajduk R., *Mistagogia – chrześcijańska majeutyka*, „Forum Teologiczne” XII (2011), s. 107-119.
- Iconology*, w: Online Etymology Dictionary, <https://www.etymonline.com/word/iconology> [dostęp: 25.03.2026].
- Ikonologia*, w: Wielki słownik języka polskiego PWN, https://wsjp.pl/haslo/do_druku/100252/ikonologia [dostęp: 2.09.2025].
- Jan Chryzostom, *Katechezy chrzcielne*, Kraków 2021.
- Jan Paweł II, Bulla ogłaszająca Jubileusz roku 1950, 1950. rocznicy Odkupienia *Aperite portas Redemptori* (1983).
- Jan Paweł II, Bulla ogłaszająca Wielki Jubileusz roku 2000 *Incarnationis mysterium* (1998).
- Jana Długosza roczniki czyli kroniki sławnego królestwa polskiego*. Księga X, Warszawa 2009.
- Jungmann J.A., *El sacrificio de la Misa. Tratado historico-liturgico*, Madrid 1963.
- Jura P., *La porta della chiesa. Luogo liturgico trascurato*, „Liturgia Sacra” 26 (2020), s. 93-112.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2012, wyd 2.
- Katedra Chrystusa Króla w Katowicach*, red. S. Puchała, A. Liskowacka, Katowice 2000.

- Katedra pw. Św. Jana*, Szlaki turystyczne Mazowsza, <https://mazowsze.szlaki.pttk.pl/911-pttk-mazowsze-katedra-pw-sw-jana> [dostęp: 5.03.2025].
- Katowice miejscem ważnych wydarzeń na przestrzeni ostatnich dwóch stuleci*, red. A. Barciak, Katowice 2022.
- Klajmon B., *Kościół Archikatedralny p.w. Chrystusa Króla*, Karta Ewidencyjna Zabytków Architektury i Budownictwa nr A/1658/97 z 15.12.1997, Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Katowicach, Katowice 1997.
- Klejnowski-Różycki D., *Sakralna sztuka liturgiczna w nauczaniu Kościoła*, „Roczniki Teologiczne” LXV (2018), s. 75-88.
- Kobielus S., *Dzieło sztuki. Dzieło wiary. Przez widzialne do niewidzialnego*, Ząbki 2002.
- Kobielus S., *Niebiańska Jerozolima. Od sacrum miejsca do sacrum modelu*, Warszawa 1989.
- Kołek A., *Problematyka społeczno-religijna w kaznodziejstwie biskupa Herberta Bednora (1967-1989)*, Katowice 2002.
- Kwiatkowska M.I., *Katedra św. Jana*, Warszawa 1978
- Le porte del Paradiso. Arte e tecnologia bizantina tra Italia e Mediterraneo*, red. A. Iacobi, Roma 2009.
- Lippa W., *Brązowe drzwi katedry opolskiej*, „Liturgia Sacra” 12,1 (2006), s. 113-122.
- Lurker M., *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989.
- Makówka L., „*Sacrum*” a sztuka sakralna, „Liturgia Sacra” 11,2 (2005), s. 417-421.
- Makówka L., *Sztuka sakralna na Górnym Śląsku w II połowie XX wieku: malarstwo i rzeźba*, Katowice 2008.
- Marini P., *Lâ ouverture de la porte sainte du grand jubilé de l'an 2000. Indications rituelles*, 1.12.1999, https://www.vatican.va/news_services/liturgie/documents/ns_lit_doc_14121999_porta-santa_fr.html [dostęp: 29.09.2022].
- Mistagogia a duchowość*, red. A. Żądło, Katowice 2024.
- Morawski R., *Milenium Chrztu Polski w Piekarach Śląskich – Duchowej Stolicy Górnego Śląska*, 22.05.2020, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kosciol/68364,Milenium-Chrztu-Polski-w-Piekarach-Slaskich-Duchowej-Stolicy-Gornego-Slaska.html> [dostęp: 2.09.2025].
- Nadolski B., *Leksykon liturgii*, Poznań 2006.
- Nadolski, *Mistagogia jako metoda w liturgii*, „Collectanea Theologica” 65,3 (1995), 101-112.
- Niglio O., Visentin C., *Conoscere, conservare, valorizzare il patrimonio culturale religioso. Volume 2: Arte, architettura, paesaggio*, Canterano 2017.
- Nowiński J., *Sakralna przestrzeń – charakterystyka oraz wybrane treści ideowe i symboliczne*, „Seminare” 26 (2011), s. 269-283.
- O sztuce Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego XV-XX wieku. Sztuka Śląska odkrywana na nowo*, red. E. Chojecka, Katowice 1989.
- Olszar H., *Parafie Kościoła rzymskokatolickiego w Katowicach*, „Wiek Stare i Nowe” 2 (7) (2010), s. 196–235.
- Porosło K., *Mistagogia liturgiczna i nowa ewangelizacja*, „Roczniki Teologiczne” LXVIII (2021), s. 95-111.
- Portal informacyjny Miasta Katowice, www.wkatowicach.eu; wiadomość z dnia 13.06.2022 i z dnia 3.09.2025: <https://www.wkatowicach.eu/informacje/wkatowicach/Na-szczycie-archikatedry-stanela-6-metrowa-rzezba-Chrystusa-Krola.->

- Zobaczcie-zdjecia/idn:921; <https://www.wkatowicach.eu/informacje/w-katowicach/Archikatedra-Chrystusa-Krola-z-ukonczonym-tympanonem-Hold-Ludu-Slaskiego-dla-Chrystusa-Krola-juz-w-pelnej-okazalosci-Zdjecia/idn:10156> [dostęp: 3.09.2025].
- Projekt 966. Jubileusz Narodowy – Sztuka Polska 2016. Wystawa z okazji 1050-lecia Chrztu Polski, Forum Sztuki, Toruń 2016.
- Ratzinger J., *Duch liturgii*, Poznań 2002.
- Righetti M., *Storia Liturgica*, Milano 1959.
- Rituale Romano. I – Rito del Matrimonio nella Celebrazione eucaristica, <http://www.liturgia.maranatha.it/Matrimonio/r1/1page.htm>.
- Rituale Romano. II – Rito del Matrimonio nella Celebrazione delle Parola, <http://www.liturgia.maranatha.it/Matrimonio/r2/1page.htm>.
- Rituale Romano. Rito dell’Iniziazione Cristiana degli Adulti, <http://www.liturgia.maranatha.it/Iniziazione/pl/4page.html>.
- Rituale Romano. Rito delle Esequie, <http://www.liturgia.maranatha.it/Esequie/indexpage.htm>.
- Rituale Romano. Benedizionale, 48 – Benedizione di una porta di una chiesa, <http://www.liturgia.maranatha.it/Benedizionale/coverpage.htm>.
- Rożek M., *Idee i symbole w sztuce chrześcijańskiej*, Kraków 2010.
- Ryba G., *Brąz i szkło w symbolice przestrzeni granicznej. Między sacrum wnętrza świątyni chrześcijańskiej a zewnętrznym profanum*, „Sacrum et Decorum” 14 (2021), s. 53-72.
- Ryba G., *Interpretacja jako inspiracja? Dekoracja drzwi do kruchty katedry poznańskiej*, „Artium Quaestiones” 26 (2015), s. 171-193.
- Ryba G., *Na granicy przestrzeni: drzwi z brązu w biografii artystycznej twórcy: Chromy. Zemla. Mitoraj*, Rzeszów 2019.
- Seston, W., *L’église et le baptistère de Doura-Europos*, „Scripta varia. Mélanges d’histoire romaine, de droit, d’épigraphie et d’histoire du christianisme” 43 (1980), s. 607-627.
- Sobór Watykański II, Konstytucja o Liturgii *Sacrosanctum concilium* (1963).
- Sowińska J., *Poszukiwanie formy i sacrum we współczesnym budownictwie kościelnym*, „Sacrum et Decorum” 1 (2008), s. 58-72.
- Szałachowska A., *U wrót katedry św. Jana*, <https://sekretywarszawy.pl/u-wr%C3%B3t-katedry-%C5%9Bw-jana>, artykuł z 12.10.2016 [dostęp: 2.09.2025].
- Szewczyk F., *Drzwi wrocławskiej katedry*, „Nowe Życie” 10 (2015), s. 37-39.
- Szlachta D., *Pielgrzymka Jana Pawła II na Górny Śląsk*, 28.10.2025, <https://przystanek-historia.pl/pa2/tematy/karol-wojtylajan-pawel/120315,Pielgrzymka-Jana-Pawla-II-na-Gorny-Slask.html?search=720653269> [dostęp: 2.09.2025].
- Szlachta D., *Pielgrzymki stanowe do sanktuarium w Piekarach Śląskich w latach 1945-2020*, „Studia Sandomierskie” 27 (2020), s. 139-169.
- Świechowska A., *Katedra gnieźnieńska*, Poznań 1970.
- Świechowski Z., *Sztuka romańska w Polsce*, Warszawa 1982.
- Święte Triduum Paschalne na podstawie Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich, Parałna diakonia Liturgiczna, Portal liturgiczny LITURGIA.org.pl, Nowy Targ 2007, <https://ministranci.waw.pl/wp-content/uploads/docs/Triduum.pdf>.
- Teologia i liturgia chrztu od starożytności chrześcijańskiej do czasów nowożytnych*, red. A.M. Wyrwa, J. Górecki, Poznań 2015.

- Twardy J., *Mistagogia w homilii ślubnej*, „Przegląd Homiletyczny” 14 (2010), s. 120–142
Uniwersalny leksykon sztuki, Muza, Warszawa 2002.
- Wielokulturowość Katowic. Katowice w 139. rocznicę uzyskania praw miejskich*, red. A. Barciak, Katowice 2005.
- Wuwer A., Szlachta D., *Caritas et iustitia in re sociali. Przesłanie społeczne biskupów katowickich podczas pielgrzymek mężczyzn do Piekar Śląskich (1966-2016)*, Katowice 2017.
- Z tej ziemi. Śląski kalendarz katolicki na rok 1985*, red. S. Olejniczak, Katowice 1985.
- Zachara M., *Mistagogia liturgii chrztu Mieszka I*, „Christianitas” 94 (2023), s. 125-141.
- Zbiór fotografii dotyczących obchodów kościelnych Tysiąclecia Chrztu Polski, *Obchody Tysiąclecia Chrztu Polski w Piekarach Śląskich*, Narodowe Centrum Cyfrowe: <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/en/jednostka/-/jednostka/5958704> [dostęp: 1.10.2022].
- Zieliński Ch., *Sztuka sakralna. Co należy wiedzieć o budowie, urządzeniu, wyposażeniu, ozdobie i konserwacji Domu Bożego*, Poznań 1960.
- Ziemia Śląska*, t. 5, red. L. Szaraniec, Katowice 2001.
- Znaczenie symboliki w architekturze kościelnej*, 17.02.2025, Blog o religii – parafia św. Szczepana: https://szczepan.org.pl/znaczenie-symboliki-w-architekturze-kościelnej#Symbolika_wejscia_do_kościola_progi_drzwi_portale [dostęp: 2.09.2025].
- Żądło A., *Mistagogia symboli liturgii pogrzebowej*, „Przegląd Homiletyczny” 15 (2011), s. 67-78.
- Żurek A., *Inicjacja w Kościele starożytnym*, Kraków 2019.

Słowa kluczowe: Główne drzwi katedry, archikatedra Chrystusa Króla w Katowicach, ikonografia, ikonologia, obrzędy liturgiczne, mistagogia

Keywords: Main cathedral doors, Archcathedral of Christ the King in Katowice, iconography, iconology, liturgical rites, mystagogy

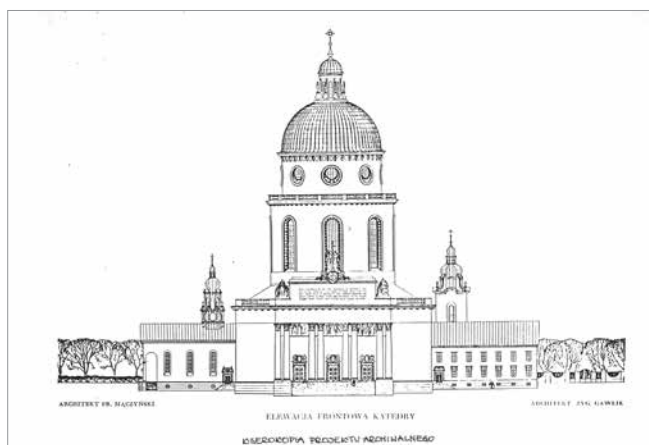
Aneks fotograficzny

Fot. 1A: Archikatedra Chrystusa Króla w Katowicach, wrzesień 2012 (przed renowacją fasady). Źródło: fot. Plucisz91, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=21838606> [dostęp: 25.09.2022]

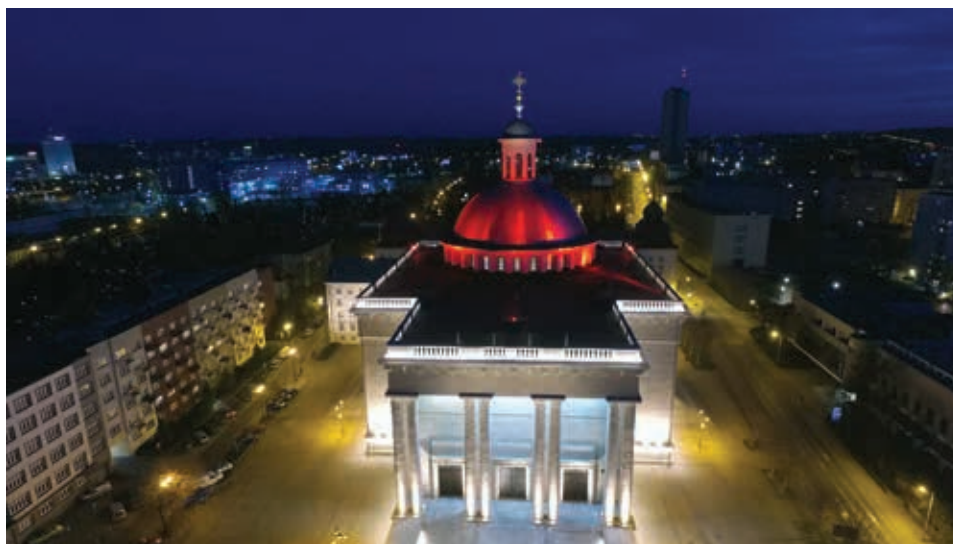

Fot. 1B: Archikatedra Chrystusa Króla w Katowicach, wrzesień 2025 (po renowacji fasady). Źródło własne

Fot. 2: Rysunek fasady katedry w Katowicach zaprojektowanej przez architektów F. Mączyńskiego i Z. Gawlika – kopia projektu archiwalnego z 1927 r.

Źródło: Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa. Kościół archikatedralny pw. Chrystusa Króla, oprac. B. Klajmon, Katowice 1997, https://zabytek.pl/pl/obiekty/katowice-katedra-pw-chrystusa-krola/dokumenty/PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_24_EN.354890/1 [dostęp: 20.03.2026]

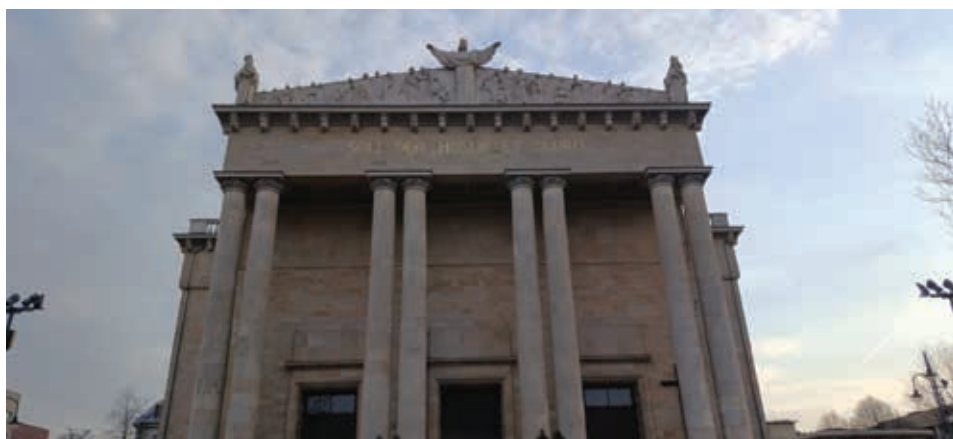
Fot. 3A: Główna fasada z głównymi drzwiami wejściowymi (środkowe) archikatedry Chrystusa Króla w Katowicach oświetlona w Wielki Piątek, 2020. Źródło: fot. Krzysztof Gawor, z archiwum prywatnego udostępnianego archikatedrze Chrystusa Króla, <https://katedra.wiara.pl/kategoria/galerie> [dostęp: 25.09.2022]

Fot. 3B: Główna fasada z głównymi drzwiami wejściowymi (środkowe) archikatedry Chrystusa Króla w Katowicach oświetlona w Wielką Sobotę, 2020. Źródło: fot. Krzysztof Gawor, z archiwum prywatnego udostępnianego archikatedrze Chrystusa Króla, <https://katedra.wiara.pl/kategoria/galerie> [dostęp: 25.09.2022]

Fot. 4A: Rzeźba Chrystusa Króla i patronów archidiecezji katowickiej: św. Jacka (po lewej) i św. Jadwigi Śląskiej na szczycie fasady katowickiej archikatedry (po prawej) od czerwca 2022 roku. Źródło: fot. Mateusz Terech/WKATOWICACH.eu [dostęp: 25.09.2022]

Fot. 4B: Fasada katowickiej archikatedry z ukończonym tympanonem ze sceną „Hołd Ludu Śląskiego dla Chrystusa Króla” - po wrześniu 2025. Źródło własne

Fot. 5: Fasada Bazyliki św. Piotra w Watykanie, grudzień 2021. Źródło własne

Fot. 5A: Drzwi Święte bazyliki watykańskiej, Vico Consorti.
 Źródło: fot. Dnalar 01, Wikimedia Commons, licencja CC BY-SA 3.0, https://en.wikipedia.org/wiki/Holy_door#/media/File:Rom,_Vatikan,_Petersdom_-_Heilige_Pforte_1.jpg [dostęp: 28.08.2025]

Fot. 6A: Główne drzwi wejściowe Archikatedry Chrystusa Króla w Katowicach (po renowacji w maju 2017).
Źródło: *Renowacja drzwi wejściowych zrealizowana przez „Pracownię Artystyczną Kowalstwa i Metaloplastyki. Helmut Trocha”*, <https://24kowalstwo.pl/> [dostęp: 28.08.2025]

Fot. 6B: Boczne drzwi z fasady Archikatedry Chrystusa Króla w Katowicach, stanowiące triadę z środkowymi drzwiami głównymi, maj 2022.
Źródło własne

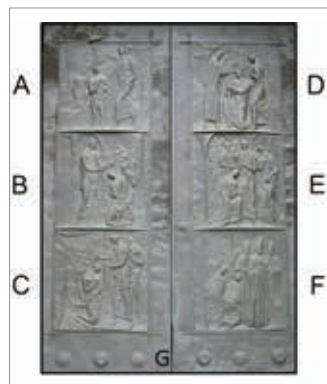
Fot. 7A: Scena A – Chrztost Pański – detal z fot. 7. Opracowanie własne

Fot. 7B: Scena B – Chrztost Korneliusza – detal z fot. 7. Opracowanie własne

Fot. 7C: Scena C – Chrztost Lidii – detal z fot. 7. Opracowanie własne

Fot. 7: Detale dekoracyjne i sceny głównych drzwi katowickiej archikatedry ze zdobieniami i oznaczeniami scen. Źródło: fotografia i opracowanie własne

Fot. 7D: Scena D – Chrzest Mieszka I –
detal z fot. 7. Opracowanie własne

Fot. 7E: Scena E – Chrzest
Władysława Jagiełły –
detal z fot. 7.
Opracowanie własne

Fot. 7F: Scena F – Obchody 1000-lecia
chrztu Polski w Piekarach Śląskich –
detal z fot. 7. Opracowanie własne

Fot. 8: Drzwi San Ranieri. Brązowe drzwi katedry w Pizie autorstwa Bonanno Pisano. Źródło: fot. Giacomo Brogi, Wikimedia Commons, licencja CC BY-SA 3.0, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brogi,_Giacomo_\(1822-1881\)_-_n._3457_-_Pisa_-_Cattedrale_-_Antica_porta_in_bronzo_-_Bonanno.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brogi,_Giacomo_(1822-1881)_-_n._3457_-_Pisa_-_Cattedrale_-_Antica_porta_in_bronzo_-_Bonanno.jpg) [dostęp: 28.08.2025]

Fot. 9: Południowe drzwi baptysterium we Florencji, Andrea Pisano. Źródło: fot. Kandi, Wikipedia, licencja: CC BY-SA 3.0, https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:South_Doors_of_the_Florence_Baptistry.JPG [dostęp: 28.08.2025]

Fot. 9A: Kwaterna z przedstawieniem chrztu Chrystusa, południowe drzwi baptysterium we Florencji. Źródło: fot. I. Saillko, Wikipedia, licencja CC BY-SA 2.5 -Creative Commons, https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Battistero_di_firenze,_porta_sud_di_andrea_pisano_10_battesimo_di_ges%C3%B9.JPG [dostęp: 28.08.2025]

Fot. 10: Drzwi katedry w Gnieźnie.
Widok ogólny na drzwi gnieźnieńskie.
Źródło: fot. Andrzej Otrębski,
Wikipedia, licencja: CC BY-SA 3.0 PL,
https://pl.wikipedia.org/wiki/Drzwi_Gnie%C5%BAnie%C5%84skie#/media/Plik:Gniezno_Drzwi_Gnieznienskie_1.jpg
[dostęp: 28.08.2025]

Fot. 11: Drzwi katedry św. Jana
Chrzciciela w Warszawie.
Źródło własne